BÖLGESEL REFAH PERFORMANSI: OECD VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI[1]

Mustafa Tekdere - Bülent Diclehan Çadırcı

GİRİŞ

İnsanların kendi yaşamları ile ilgili olumlu değerlendirmeleri olarak ifade edilebilecek refah; pozitif duygular, bağlılık, memnuniyet ve anlamlandırma gibi olgular etrafında şekillenmektedir (Diener ve Seligman, 2004: 1). Refah; toplumun birçok kesimi açısından pozitif anlamı olan, çok boyutlu bir kavramdır. Çok boyutlu olması sebebiyle aslında üzerinde uzlaşı sağlanmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. İlk aşamalarda genellikle gelir ile ilişkilendirilen refah kavramı, daha sonra; iş, barınma, sağlık (zihinsel ve fiziksel), hizmetlere erişim, çevre, eğitim, güvenlik, sivil katılım ve demokrasi, özgürlükler, sosyal ilişkiler ile dayanışma ve yaşam memnuniyeti gibi birtakım iyi yaşam koşullarını da kapsar hâle gelmiştir. Çünkü gelir (GSYH) insanların refahını ve toplumların kaydettiği ilerlemeyi değerlendirme noktasında yetersiz bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Boarini ve D'Ercole, 2013: 289). İlgili durum, gelirin dışındaki yaşam koşullarının takibini ve bu sayede refahı olumlu yönde etkileyecek adımlar atmayı, kamu politikalarının vazgeçilmez prensibi hâline getirmiştir.

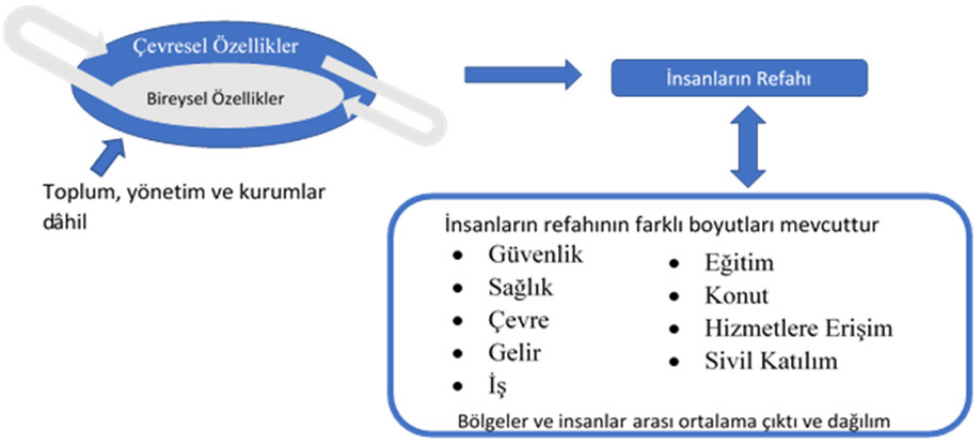
OECD, 2011 yılında başlattığı "Daha İyi Yaşam Girişimi" uygulaması ile bireylerin ve toplumların mutluluğunu ve yaşam kalitesini esas alarak refahı daha kapsamlı biçimde tanımlayıp ölçmek ve böylece refahı artıracak daha rasyonel kamusal politikalar oluşturulmasına hizmet etmek amacıyla, "Better Life Index (Daha İyi Yaşam Endeksi)" olarak adlandırılan bir endeks geliştirmiştir. OECD; söz konusu girişim, oluşturulan Endeks ve elde edilen bilgiler çerçevesinde; yaşam kalitesini iyileştirmek için politika oluşturmaya yardımcı olma, politikaları insanların yaşamlarıyla ilişkilendirme, gerekli politika önlemleri için destek sağlama, halkı kendi "Daha İyi Yaşam Endeksi"ni oluşturma ve refah için

[1] Bu çalışma 20-21 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleştirilen 20. Ulusal Bölge Bilimi ve Planlama Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

neyin en önemli olduğu konusundaki tercihlerini paylaşmaya teşvik ederek sivil katılımı geliştirme ve politika yapma anlayışlarını geliştirerek halkı güçlendirme gibi oldukça ciddi ilkesel hedeflere sahiptir (OECD, 2017: 8).

İnsanların nerede yaşadıkları, gelişimleri ve refahları için önemlidir. Yaşanılan yerin daha iyi bir yer hâline getirilmesi insanların yaşamları için gereklidir. Yaşanılan yer (mekân-çevre) insanın yaşam kalitesini etkiler ve bunun karşılığında insanların içinde bulunduğu toplumun daha gelişmiş bir standarda dönüşmesi için katkıda bulunmalarını teşvik eder. Ayrıca vatandaşların refahını arttırmak için daha güçlü bir toplumsal dayanışma oluşturulabilir. Bölgesel refah üzerine araştırmalar, politikacıların çabalarını daha iyi hedef politikalar ve yaşam faktörleri üzerine odaklamalarına yardımcı olabilir. Çünkü ulusal değerlendirmeler ve ortalamalar yaşadığımız ve çalıştığımız yerdeki gerçek refahımızı maskeleyebilmektedir (URL1).

Şekil 1: Bölgesel Refahın Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: OECD, 2018a:6

Bu bakış açısıyla oluşturulan, refahı detaylı biçimde ve bir ülkedeki bölgeler seviyesine indirgeyerek ölçen "Bölgesel Refah Endeksi[2]" kriterleri ise OECD'nin "Daha İyi Yaşam Endeksi" kriterlerinin uzantısıdır. Refah kavramını kapsamlı biçimde ele alan Bölgesel Refah Endeksi; bireylerin hangi alanlarda

[2] "Bölgesel Refah" ifadesi, karşılaştırma kolaylığı sağlama adına tarafımızca, "Bölgesel Refah Endeksi" olarak kullanılmıştır.

mutlu olduğunu bölgesel düzeyde değerlendirme fırsatı sunarak ülkeler arası daha doğru ve iyi bir karşılaştırma yapma imkânı tanımaktadır. Ülkelere geride kaldıkları ve yetersiz oldukları endeks kriterleri konusunda rehber niteliğinde bilgiler sunmakta ve ülkeler başarısız/eksik oldukları endeks kriterleri açısından politika üretebilmekte, toplumun ve bireylerin refahını maksimum kılacak uygulamaları hızla yürürlüğe koyabilmektedir. Bununla birlikte kamusal politikalar bölgesel düzeye indirgenebilmekte ve bölgesel sürdürülebilirlik, dayanıklılık/esneklik ve geri kalmışlık sorununu maddi ve maddi olmayan boyutları ile inceleyerek ekonomik teşvik odaklı çözüm önerilerinin ötesinde, daha kapsayıcı, selektif öneriler sunma fırsatı vermektedir (OECD, 2018a: 4-5; Sagi ve Engelberth, 2018: 186).

Anlatılanlar kapsamında, OECD'nin Bölgesel Refah Endeksi kriterleri çerçevesinde Türkiye ile OECD'yi ve Türkiye'nin ikinci düzey istatistiki bölge birimlerini (26 alt bölge) kendi içinde mukayese ederek incelemeyi, böylece hangi alanlarda ve bölgelerde refahı yükseltici adımlar atılması gerektiğini tespit etmeyi amaç edinen bu çalışmada öncelikle; refahın ölçümü konusunda yaşanan gelişmelere temas edilmiştir. Daha sonra OECD'nin Daha İyi Yaşam Endeksi kriterleri ile Bölgesel Refah Endeksi kriterleri hakkında bilgiler verilmiş ve ilgili kriterler çerçevesinde oluşturulan güncel tablolar üzerinden Türkiye-OECD karşılaştırması yapılmıştır. OECD'nin bölgesel refah raporları ve istatistiklerine dayanarak on bir temel konuda (gelir, iş, barınma, sağlık, hizmetlere erişim, çevre, eğitim, güvenlik, sivil katılım, sosyal ilişkiler ve dayanışma, yaşam memnuniyeti) yapılan bu inceleme sonucunda Türkiye'nin, sivil katılım dışındaki alanların (olumlu tek alan) hepsinde OECD ortalamasının altında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye içinde ise bölgelerarasında farklılıkların olduğu, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun refah açısından diğer bölgelerin gerisinde kaldığı neticesine varılmıştır. Sonuç olarak elde edilen bilgi ve bulgular kapsamında, birtakım çıkarım ve değerlendirmeler gerçekleştirilerek önerilerde bulunulmuştur. Çalışma sonuçlarının, ilgili refah kriterleri ve bölgesel kalkınma konusunda uygulanacak politikalarda yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1. REFAHIN ÖLÇÜMÜ KONUSUNDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Refahın ölçülmesi ile alakalı en sık kullanılan ölçüt olan kişi başına GSYH değişkeni, özellikle gelişmiş ülkelerde temel bir vekil değişken olmaktan çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle kişi başına GSYH, özellikle gelişmiş ülkelerde kişilerin

refahındaki değişimi yansıtmaktan uzaktır. Bunun sebebi kişi başına GSYH değişkeninin sosyal, psikolojik ve çevresel birçok etkeni temsil etmekteki zayıflığı olarak gösterilmektedir. Bu çerçevede 1970'lerden itibaren iktisatçılar arasında sosyal değişimleri de hesaba katan yeni göstergeler oluşturulması fikri ağırlık kazanmış ve sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, toplumsal ilerleme gibi kavramlar çalışmalarda ön plana çıkmıştır (Barrington-Leigh ve Escande, 2018: 894). Bu çalışmalar, temelde çok boyutlu bir refah ölçütü oluşturmaya yöneliktir ki refahın boyutları yukarıda da değinildiği gibi eğitim, sağlık, sosyal ve fiziki çevre, güvenlik, kişisel faaliyetler, demokratik haklar ve özgürlüklerden oluşmaktadır.

Son kırk yıldır birçok kurum ve kuruluş, iktisatçı ve istatistikçi geleneksel ekonomik çıkarımların ötesinde bilgi verebilmek adına birçok yeni sosyal gösterge ile çalışma yapmasına rağmen, refahın ölçülmesi konusunda bir fikir birliğinden söz etmek imkânsızdır. Bununla beraber birçok uluslararası kuruluş ortak bir çerçeve oluşturmak için çaba sarf etmektedir. Bu çabaların ilki OECD'nin başlattığı sosyal göstergeler programıdır. OECD'nin sosyal göstergeler programı, üye ülkelerin kendi koşul ve deneyimlerinden yola çıkarak 1970 yılında başlatılmış ve 1973 yılında projenin ilk yayını kamuoyu ile paylaşılmıştır[3] (Queisser vd., 2014: 4466). Devam eden yıllar ise bu raporda yayınlanan göstergelerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar ile geçmiştir.

1982 yılında OECD ülkelerinin temel sosyal özellikleri göz önünde bulundurularak 33 adet sosyal göstergeden oluşan bir liste, rapor şeklinde yayımlanmıştır. Bu listenin özelliği sosyal koşulları değerlendirmek ve üye ülkeleri kıyaslayabilmek için bir kılavuz niteliği taşımasıdır. Ayrıca raporda, listede bulunan her bir göstergenin spekifasyonları, istatistiksel kriterleri ve ayrışma koşulları tanımlanmıştır. Raporda göstergelerin; çıktı odaklı olması, politikalarla belirlenebilmesi, bireysel refahı temsil edebilmesi, karşılaştırılabilir olması ve sosyal kaygılara cevap verebilmesi üzerinde durulmuştur (OECD, 1982). Göstergelerin niteliği ve temsil kabiliyeti konusunda OECD üye ülkelerinin anlaşmaya varmasının ardından anket yöntemiyle veri derlenmesi çalışması başlamış ve 1986 yılında bir sonuç raporu yayımlanmıştır. Bu rapor OECD ülkelerindeki yaşam koşulları hakkında fikir sahibi olmak amacı taşımaktadır. Buna göre raporda; gelir, istihdam, sağlık, eğitim gibi temel göstergeler hakkında bilgi

[3] Projenin ilk yayını "List of Social Concerns Common to Most OECD Countries" adıyla 1973 yılında yayımlanmıştır (Christian, 1974: 169).

verilirken zaman kullanımı, iş yaşamının kalitesi, fiziki ve sosyal çevre, risk ve tehdit algısı gibi insan yaşamını etkileyen diğer alanlara da yer verilmiştir (Giovannini vd., 2007: 2).

1986-2001 yılları arasında herhangi bir rapor yayınlamayan OECD, 2001 yılından itibaren belirli aralıklarla üye ülkelerin sosyal göstergeler çerçevesinde durumlarını inceleyen "Society at Glance" adıyla raporlar yayımlamaya başlamıştır. Sonuncusu 2019 yılında yayımlanan bu raporların amacı; OECD ülkelerinin sosyal kalkınma açısından ne kadar ilerleme kaydettiği ve bu ilerlemede toplum dinamiklerinin ne kadar etkili olduğunun araştırılmasıdır. Bu açıdan raporlar, kullanılan sosyal göstergeleri "sosyal bağlam", "sosyal statü" ve toplumsal tepki" alanlarında gruplayan "Baskı-Durum-Tepki" çerçevesinde incelemektedir (Queisser vd., 2014: 4467). Göstergelerin bir diğer ve önemli boyutu ise "kendi kendine yeterlilik", "eşitlik", "sağlık" ve "sosyal uyum" şeklinde bir gruplandırmayla oluşturulmasıdır.

Bireysel ve toplumsal refahın ölçülmesinde sadece OECD değil Dünya Bankası, Avrupa Birliği Komisyonları vb. birçok uluslararası kurum ve kuruluş bu dönemde çalıştaylar düzenlemiştir. Bunlardan en önemlileri; 2006 Milan, 2007 İstanbul ve 2009 Buhan konferanslarıdır. Bu konferanslardan çıkan ortak sonuçlar şöyle özetlenebilir (Giovannini vd., 2007: 19-20; OECD, 2011: 15):

- Refahı ölçmek için sosyal araştırmacıların yanında politika yapıcılar, STK'lar ve ülkelerin resmî istatistik kurumları da görev üstlenmeli,
- Öznel ve bireysel refahı ölçme ve değerlendirmede ortak bir görüş birliği olmamakla birlikte ortak bir kavramsal çerçeve oluşturulmalı,
- "Bireysel refah" ifadesi yaşam memnuniyeti ve bireyin mutluluğu ile eşdeğer kabul edilmeli,
- Toplumsal ilerleme tüm boyutları ile ölçülmeli,
- İstatistiklerin bilgiye dönüşebilmesi için yeni araçlar tasarlanmalı, geliştirilmeli ve kullanımı teşvik edilmeli,
- Toplumların ne tür ilerlemeler elde etmek için çabalaması gerektiği konusu vatandaşlar da dâhil edilerek tartışılmalı,
- İnsanların yaşamlarının iyiye mi kötüye mi gittiğine dair daha doğru tablolar çizen bir dizi gösterge belirlenmeli,
- Daha iyi refah ve ilerleme önlemlerinin kamu politikasını nasıl bilgilendirmesi gerektiği düşünülmeli,

- Refahı neyin yönlendirdiğini anlayan ve böylece onu iyileştirmek için gereken politika yelpazesini belirleyen adımlar atılmalı,
- Her ülkede ilerlemenin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için küresel bir ağ kurulmalıdır.

Dünyanın birçok ülkesindeki araştırmacı ve uzmanların ilgisini çeken bu konferanslardan biri olan İstanbul deklarasyonunun ardından yine OECD önderliğinde "Toplumların İlerlemesini Ölçmeye Yönelik Küresel Proje" adlı bir çalışma başlatılmıştır. Çalışma, toplumsal ilerlemenin ölçülmesi konusunun küresel kurum, kuruluş ve enstitülerin temel hedefi olmasını amaçlamaktadır (Hall, 2007: 88).

Yürütülen çalışmalar arasında en dikkat çekeni şüphesiz 2008 yılından Stigliz, Sen ve Fitoussi öncülüğünde oluşturulan "Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçülmesi Komisyonu" adıyla yürütülen projedir. Komisyonun 2009 yılında yayınlanan raporunun amacı; GSYH'nin sınırının belirlenmesi, GSYH ölçüm sorunlarının ortaya konması, sosyal ilerlemeyi daha iyi temsil edecek yeni göstergelerin oluşturulması, alternatif refah ölçüm göstergelerinin değerlendirilmesi ve istatistiki bilgilerin uygun sunum biçimlerinin tartışılmasıdır (Stiglitz vd., 2009: 7). Raporda üzerinde durulun en önemli konu ise GSYH ile refahı ölçmenin içinde barındırdığı eksikliklerdir. Buna göre GSYH'nin ölçüm eksiklikleri (ya da refahın sadece GSYH ile ölçülmesi), politikaların hatalı hazırlanmasına ve değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu durumda yaygın olarak kullanılan istatistikler (özellikle GSYH veya kişi başına GSYH) bireyin refahını ölçmede yetersiz kalmakta ve yaşam kalitesini belirlemede politika yapıcıları yanlış yönlendirmektedir (Stiglitz vd., 2009: 11). Bu çerçevede bireyin ve toplumun refahını ve yaşam kalitesini ölçmede yeni göstergelerin kullanılması kaçınılmazdır.

Refahın ölçümü konusunda en yoğun çalışmaları yapan OECD, 2011 yılında yine üye ülkelerin yaşam memnuniyetini konu alan ve refahın belirlenmesinde yeni göstergelerin kullanıldığı "How's Life?" adı altında raporlar yayınlamaya başlamıştır. Sonuncusu 2020 yılında yayınlanan raporların temelinde; GSYH'nin birey yaşamı için önemli rol oynayan faktörler hakkında kısmi bir temsile sahip olduğu ve insan ihtiyaçlarını, endişelerini ve toplumsal sürdürülebilirliği yansıtmadığı gerçeği göz önünde bulundurularak "daha iyi bir yaşam ne anlama gelir?" sorusu barınmaktadır (OECD, 2011: 14). Bu çerçevede ra-

porlar, refahı geniş bir yelpazede ele almakta ve bireyler ile politika yapıcılara toplumsal gelişmenin en doğru göstergelerini sunmayı amaçlamaktadır.

"How's Life?" raporlarının en önemli özelliği; Stiglitz, Sen ve Fitoussi (2009) tarafından yapılan çalışmaları esas almasıdır. Böylece ülkelerin sürdürülebilir kalkınma düzeylerini ölçmek için nüfus bazlı refah eşitsizlikleri ön plana çıkartılmakta ve toplumun ilerlemesi için hangi kriterlerin daha önemli olduğu üzerinde durulmaktadır.

2. OECD'NİN DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ KRİTERLERİ

Uzun yıllardır GSYH, ekonomik performans ve refahın ölçülmesinde temel ölçüt olarak kabul edilmektedir. Ancak GSYH, insanların refahından ziyade ekonomik üretimin bir ölçüsüdür. Boş zaman, sosyal ilişkiler veya çalışma ortamının kalitesi gibi önemli yaşam kalitesi unsurlarını kapsamaz ve herhangi bir insan topluluğunun refahının değerlendirilmesi için önemli olan eşitsizlikleri yansıtmaz (Durand, 2018: 203; Exton ve Shinwell, 2018: 7). Bu kapsamda refahın çok boyutlu bir olgu olduğu artık yaygın olarak kabul görmekte ve GSYH'nin ötesine geçilmesi (Going beyond GDP) gerektiği ifade edilmektedir (Pınar, 2019: 32; Boarini ve D'Ercole, 2013: 290).

Bir diğer ifadeyle toplumların gelişimini anlama ve kapsamlı biçimde değerlendirme noktasında GSYH gibi klasik ekonomik istatistikler; teorik altyapı, veri toplama ve kolay hesaplama gibi gerekçelerle sıklıkla kullanılsa da yetersiz kabul edilmekte ve daha geniş ölçekli değerlendirmeler yapılması gerektiği dile getirilmektedir (Exton ve Shinwell, 2018: 6). Bu çerçevede OECD, bireylerin ve toplumların mutluluğunu ve yaşam kalitesini esas alarak refahı daha detaylı biçimde tanımlayıp ölçen bir endeks geliştirmiştir.[4] 2011 yılında uygulanmaya başlanan endeks, "Better Life Index" olarak adlandırılmakta ve Türkçede "Daha İyi Yaşam Endeksi" olarak karşılık bulmaktadır (Akar, 2014: 2; Durand, 2018: 204; Dardha ve Rogge, 2020: 1015-1016; Boarini vd., 2012: 6; Şenaras ve Çetin, 2016: 36). Ülkelerin refahını karşılaştırma açısından GSYH bazlı değerlendirmelere bir alternatif sunan ilgili endekste 11 kriter yer almaktadır. Bunlar; gelir ve servet, iş ve kazanç, iş ve yaşam, konut/barınma, sağlık durumu, çevre kalitesi, eğitim ve beceriler, kişisel güvenlik, sivil katılım ve yönetişim, sosyal ilişkiler/topluluk ve yaşam memnuniyeti (öznel refah)

[4] Bu endeks, Stiglitz, Sen ve Fitoussi tarafından oluşturulan Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçümü Komisyonu'nun çalışmalarına dayanmaktadır (Peiró-Palomino, 2019: 196; Boarini vd., 2012: 6; Murat, 2020: 84-85; Akar, 2014: 4; Mendi, 2019: 918; Lorenz vd., 2017: 76).

şeklinde ifade edilmektedir (OECD, 2019a: 1-8; Dardha ve Rogge, 2020: 1016; Kasparian ve Rolland, 2012: 2223).

Daha İyi Yaşam Endeksi'ne dâhil 11 ana kriterin alt başlıkları hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse (OECD, 2019a: 1-8; Fırat ve Aydın, 2015: 70-71; Murat, 2020: 88-89):

- Gelir ve servet; hanehalkı net düzeltilmiş harcanabilir geliri[5] ile hanehalkı net serveti dikkate alınmaktadır. Harcanabilir geliri elde etmek için brüt gelirden (kazanç, serbest meslek ve sermaye geliri, diğer sektörlerden alınan cari para transferleri ve sosyal transferler), vergiler, sermaye malları amortismanı ve sosyal güvenlik gibi katkılar çıkarılmaktadır. Hanehalkı net serveti; ülkede ikamet eden özel haneler tarafından tutulan finansal ve finansal olmayan varlıklar, net sorumluluklar vb. şeklindeki toplam servet olarak ifade edilebilir.
- İş ve kazanç; istihdam oranı (15-64 yaş arası çalışma çağındaki nüfus yüzdesi), uzun vadeli işsizlik oranı (1 yıl veya daha fazla işsiz kalan, çalışmaya istekli ve aktif olarak iş arayan kişilerin işgücüne oranı), tam zamanlı çalışanların ortalama brüt yıllık kazancı/ücreti ve işgücü piyasası güvensizliği (işsizlik durumundaki kazanç kaybı; işsiz kalma riskine, beklenen işsizlik süresine ve işsizliğe karşı devlet sigortalarına bağlı) baz alınmaktadır.
- İş ve yaşam; çok uzun saat çalışanlar (haftalık 50 saat ve daha fazla) ile boş zaman ve kişisel bakıma ayrılan zaman (spor, eğlence, kültürel aktivite, TV, arkadaşlarla zaman, kuaför, medikal konular vb.) dikkate alınmaktadır.
- Konut/barınma; kişi başına düşen oda sayısı (mini mutfak, bulaşıkhane/hizmet odası, banyo, tuvalet, garaj, danışma odaları, ofis ve dükkân hariç), temel olanaklara sahip olmayan konutlar (ev içinde banyo ve tuvalet olmaması gibi) ve konut harcamaları (kira, elektrik, gaz, su, evin rutin bakımı, mobilya vb.) çerçevesinde hesaplama yapılmaktadır.
- Sağlık durumu; doğuşta beklenen yaşam süresi (yıl olarak) ve raporlanan/kendiliğinden bildirilen sağlık durumu (iyi veya daha iyi olduğuna dair bildirimde bulunan 15 yaş ve üstü nüfus) esas alınmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, bildirilen sağlık durumu ile ilgili bir anketin kullanılmasını önermektedir. Ankette "genel olarak sağlık durumunuz nasıl?" sorusu sorulmakta ve "çok iyi/iyi/orta/kötü/çok kötü" yanıt ölçeği ile değerlendirme yapılmaktadır.

[5] Bir hanenin varlıklarını azaltmak veya yükümlülüklerini artırmak zorunda kalmadan tüketmeyi göze alabileceği maksimum miktardır.

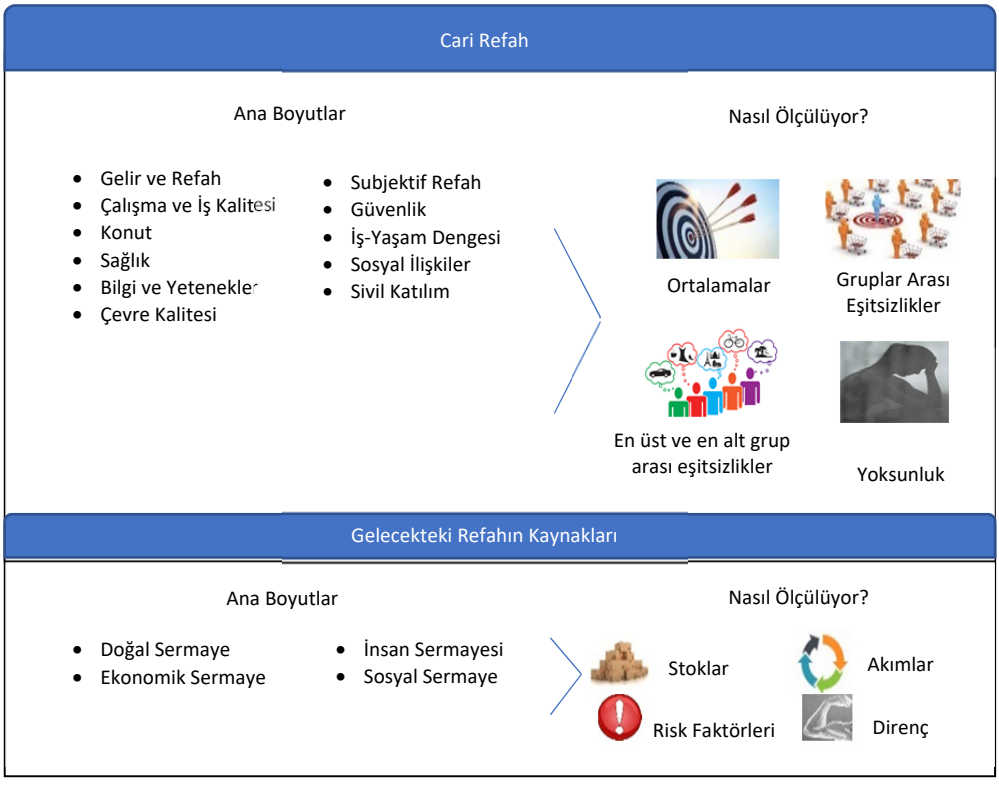
- Eğitim ve beceriler; eğitimsel kazanımlar (24-65 yaş arası en azından bir lise diplomasına sahip kişi sayısının aynı yaş aralığına oranı), öğrencilerin bilişsel becerileri (PISA skoru; okuma, matematik ve fen alanlarındaki ortalama puan) ve eğitimde geçen süre (5 yaşındaki bir çocuğun 39 yaşına kadar yaşamı boyunca kaydolmayı bekleyebileceği ortalama eğitim süresi) üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.
- Sosyal ilişkiler/topluluk; algılanan sosyal ağ desteği ile ölçüm yapılmaktadır. Kriter şu soruyu temel alır: "Başınız beladaysa ihtiyaç duyduğunuzda size yardım edeceğine güvenebileceğiniz akrabalarınız veya arkadaşlarınız var mı?". Soruya olumlu yanıt veren 15 yaş ve üstü katılımcılar dikkate alınmaktadır.
- Çevre kalitesi; hava kirliliği (havadaki çapı 2,5 mikrondan (PM 2,5) az olan yıllık partikül madde konsantrasyonlarının nüfus ağırlıklı ortalaması, üç yıllık bir süre boyunca verilerin ortalaması alınır) ile su kalitesinden memnuniyet (15 yaş ve üstü insanların yaşadığı çevrede suyun kalitesine dair öznel takdiri - "Yaşadığınız şehir veya bölgede, suyun kalitesinden memnun musunuz veya memnun değil misiniz?" sorusu sorulmaktadır) esas alınarak hesaplama yapılmaktadır.
- Kişisel güvenlik; cinayet oranları (saldırı nedeniyle ölümler; 100.000 nüfus başına yaşa göre standartlaştırılmış oran) ile geceleri yalnız yürürken kendini güvende hissetmek ("Yaşadığınız şehirde veya bölgede geceleri yalnız yürürken kendinizi güvende hissediyor musunuz?" sorusuna olumlu cevap veren 15 yaş ve üstü nüfus yüzdesi) alt kriterleri üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.
- Sivil katılım ve yönetişim; düzenleme geliştirmek için paydaş katılımı (birincil kanunlar ve alt düzenlemelere resmî paydaş katılımı; paydaş katılımı, istişare, halka danışma, gözetim ve kalite-kontrol gibi aşamaları vardır) ile seçmen katılımı (bir seçim sırasında, bu oy geçerli olsun veya olmasın, oy kullanan kişilerin sayısının oy kullanmak için kayıtlı nüfusa oranı) baz alınmaktadır.
- Yaşam memnuniyeti (öznel refah); bu kriter insanların yaşamlarına ilişkin değerlendirmeleri bir bütün olarak ele alır. Cantril Merdiveni (Self-Anchoring Striving Scale) kullanılarak 0'dan 10'a kadar bir ölçekte, insanların mevcut yaşamlarına dair en iyi ve en kötü şeklinde verdikleri farklı yanıt kategorilerinin ağırlıklı toplamıdır.

İlgili kriterlerden; gelir ve servet, barınma, iş ve kazanç (çalışma ve iş kalitesi) insanların ekonomik seçeneklerini şekillendiren maddi koşulları, sağlık durumu, eğitim/bilgi ve beceriler, çevre kalitesi, öznel refah ve güvenlik insanların

ne kadar iyi olduklarını gösteren yaşam kalitesi faktörlerini, iş ve yaşam dengesi, sosyal ilişkiler ve sivil katılım ise insanların ne kadar bağlantılı ve meşgul olduklarını, zamanlarını nasıl ve kimle geçirdiklerini ortaya koyan kriterlerdir (OECD, 2020a: 4; Boarini vd., 2014: 16; Exton ve Shinwell, 2018: 7; Murat, 2020: 85; Mendi, 2019: 918).

Belirtilen kriterler üzerinden kapsamlı refah değerlendirmeleri yapılırken cinsiyet eşitsizliği (kadın-erkek ve kız çocuklar-erkek çocuklar gibi) ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler de (eğitim ve harcanabilir gelir üzerinden, zengin ve yoksul şeklinde) incelemelere dâhil edilmekte ve yorumlanmaktadır. Ülkelere ana kriterler nezdinde 0-10 arasında değişen bir ölçekte puan verilmekte ve analize dâhil ülkeler örneklemi çerçevesinde, ana kriterlerin alt başlıkları üzerinden ülke sıralaması yapılmaktadır.

Şekil 2: OECD Refah Çerçevesi

Kaynak: OECD, 2020a: 4.

3. OECD'NİN BÖLGESEL REFAH ENDEKSİ KRİTERLERİ

OECD'nin, refahı daha detaylı biçimde ve bir ülkedeki bölgeler seviyesine indirgeyerek ölçen Bölgesel Refah Endeksi kriterleri aslında; OECD'nin Daha İyi Yaşam Endeksi kriterlerinin bir uzantısıdır (Dardha ve Rogge, 2020: 1016; Peiró-Palomino vd., 2020: 556). Bir diğer ifadeyle; bölgesel refahı ölçmek üzere oluşturulan kriterlerde Daha İyi Yaşam Endeksi'ne ait çerçeve kullanılmakta ve bölgesel karar alıcılar (politika yapıcılar) için özel öneme sahip bilgiler ortaya konulmaktadır (OECD, 2018a: 14; URL1). Birbirine benzer söz konusu kriterler arasında bazı farklılıkların olduğu da görülmektedir. Tablo 1 esas alınarak tespit edilen söz konusu farklılıklar şöyledir:

- Bölgesel Refah Endeksi kriterlerinin alt kriterler açısından, Daha İyi Yaşam Endeksi'ne dair kriterlere kıyasla dar kapsamlı olması (örneğin bakınız: gelir ve servet, iş ve kazanç, konut/barınma, eğitim ve beceriler vb.)
- Bölgesel Refah Endeksi kriterleri bazında İş-Yaşam Dengesi (Work-life Balance)" kriterine yer verilmemesi,
- Bölgesel Refah Endeksi kriterleri çatısı altında Hizmetlere Erişim (Accessibility of Services) adı altında farklı bir kriter bulunması (Hizmetlere Erişim kriteri, Daha İyi Yaşam Endeksi'ne dair kriterler arasında bulunmamakta),
- Bölgesel Refah Endeksi bazında gelir ve servet kriteri altında; hanehalkı harcanabilir geliri (net düzeltmiş değil), iş ve kazanç kriteri altında; işsizlik oranı (uzun süreli değil) ve sağlık durumu kriteri altında; "yaşa göre ayarlanmış ölüm oranı" şeklinde farklı bir alt kriterin bulunması (raporlanan/kendiliğinden bildirilen sağlık durumu kriterinin de olmaması) gibi birtakım değişikliklerin olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Daha İyi Yaşam Endeksi Kriterleri ile Bölgesel Refah Endeksi Kriterlerinin Karşılaştırılması

Kriterler	Bölgesel Refah Kriterleri	Daha İyi Yaşam Endeksi Kriterleri
Gelir ve Servet	Hanehalkı harcanabilir geliri	Hanehalkı net düzeltilmiş harcanabilir geliri, hanehalkı net finansal serveti
İş ve Kazanç	İstihdam oranı ve İşsizlik oranı	İstihdam oranı, uzun süreli işsizlik oranı, çalışan başına ortalama yıllık kazanç, İş süresi
Konut/Barınma	Kişi başına oda sayısı	Kişi başına oda sayısı, barınma harcamaları, temel olanaklara sahip olmayan konutlar
Sağlık Durumu	Doğuşta beklenen yaşam süresi, Yaşa göre ayarlanmış ölüm oranı	Doğuşta beklenen yaşam süresi, raporlanan/kendiliğinden bildirilen sağlık durumu
Eğitim ve Beceriler	Eğitimsel kazanımlar	Eğitimsel kazanımlar, öğrencilerin bilişsel becerileri (PISA), Eğitimde geçen süre
Çevre Kalitesi	Hava kalitesi	Hava kalitesi, su kalitesinden memnuniyet
Kişisel Güvenlik	Cinayet oranı	Cinayet oranı, kendiliğinden bildirilen mağduriyet
Sivil Katılım ve Yönetişim	Seçmen katılımı	Seçmen katılımı, kural koyma konusunda istişare
Hizmetlere Erişim	Genişbant bağlantı	Mevcut değil (not available)
İş-Yaşam Dengesi	Mevcut değil (not available)	Çok uzun saat çalışanlar, boş zaman için ayrılan zaman
Sosyal İlişkiler	Sosyal ağ desteği	Sosyal ağ desteği
Öznel Refah	Yaşam memnuniyeti	Yaşam memnuniyeti

Kaynak: OECD, 2018a: 14; Döpke vd., 2017: 1032; Sagi ve Engelberth, 2018: 187.

Bölgesel Refah Endeksi kriterleri arasında yer alan Hizmetlere Erişim (Accessibility of Services): Belirli bir hizmetin sağlandığı yere erişim kolaylığı (fiziksel erişilebilirlik), hizmetin uygunluğu (ekonomik erişilebilirlik) ve erişimin tercihler ölçüsünde genişletilmesi veya normlar, değerler ve yasalar ile sınırlanması (kurumsal erişilebilirlik) şeklinde ifade edilebilir (OECD, 2018b: 50). Hizmetlerin erişilebilirliği[6]; kişilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ge-

6 Ölçü birimi: Genişbant erişimi olan hanelerin payı (%) şeklindedir.

rekli olanı nasıl elde ettiğini etkileyen, refahın anahtar boyutlarından biridir. Hizmetlerin erişilebilirliğini ölçmek, toplumlardaki eşitsizliklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Ulaşım, su ve sanitasyon, eğitim, sağlık ve BİT (Bilgi İletişimi ve Teknolojisi) gibi temel ve gelişmiş hizmetlere erişimde var olan önemli eşitsizlikler, bölgesel düzeyde hâlâ devam etmektedir. Bu eşitsizliklerin tespiti politika yapıcılar için bir fırsat sunmaktadır. Söz konusu fırsat, eşitsizliklerin olduğu alanlardaki müdahalelerin önceliklendirilmesi şeklindedir. Yapılan önceliklendirme ile birlikte hizmetlere kolayca erişimin sağlanması;[7] pazarlara girişi ve bölgelerin bağlantısını artırabilir. Böylece refahı ve içsel büyümeyi teşvik edici politikalarla, ekonomik gelişme sağlanabilmektedir (URL2; OECD, 2018b: 50).

Bir ülkedeki bölgeler, Bölgesel Refah Endeksi kriterleri bazında; 0 (en kötü) ile 10 (en iyi) arasında değişen bir puan almakta, kriter ve alt kriterler bazında aldığı değer ortaya konulmakta (örneğin; beklenen yaşam süresi 83,8 yıl gibi), ilgili bölgenin ülkenin diğer bölgelerine kıyasla pozisyonu ve tüm OECD bölgeleri içindeki konumu hakkında bilgi edinilmektedir (OECD, 2018a: 7-8). Diğer yandan her ülke genel çerçevesi oluşturulmuş Bölgesel Refah Endeksi'ne ait alt kriterler üzerinde değişiklikler veya eklemeler yapabilmekte ve bölgesel refahı, farklı mekânlardaki çeşitlilikleri ele alacak şekilde genişletebilmektedir. Güney Danimarka'da oluşturulan "İyi Yaşam" kriterleri söz konusu duruma örnek gösterilebilir (OECD, 2014: 25).

4.1. Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Bazında Türkiye ve Türkiye'nin Alt Bölgelerine Ait Değerlerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Karşılaştırmalı incelemeler ülkelerin eksik olduğu noktaları tespit etme ve bu eksiklikleri gidermeleri bakımından oldukça faydalıdır. Söz konusu bakış açısıyla bölgesel refah kriterleri açısından, Türkiye ile OECD'nin karşılaştırmalı incelemesi gerçekleştirilmiştir. Yapılan inceleme; Türkiye ve Türkiye'nin ikinci düzey istatistiki bölge birimleri (26 alt bölge[8]), OECD ülkeleri ve OECD bölge-

[7] Özellikle yüksek hızlı bilgi iletişimi ve teknoloji (BİT) ağının sağlanması; yeni teknolojilere adaptasyonu kolaylaştırmaya ve doğal olarak hizmetlere kolay erişim sürecine pozitif katkı sağlamaktadır.

[8] Türkiye'nin ikinci ve üçüncü düzey istatistiki bölge birimleri sınıflaması hakkında detaylı bilgi edinmek ve istatistiki bölge birimleri haritasını incelemek için bakınız (OECD, 2021c: 54).

ler ortalaması hakkında bilgi sahibi olunmasını ve mukayese yaparak öncelikle hangi alanlarda ve bölgelerde, refahı yükseltici adımlar atılması gerekliliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bahsedilen öneme binaen erişilebilen en güncel veri ve raporlar çerçevesinde tablolar oluşturularak detaylı çıkarım ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 2: Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Çerçevesinde Türkiye ve OECD Karşılaştırması-Genel Görünüm (2019)

	Ülke Ortalaması	OECD Ortanca Bölgesi	Türk bölgeleri	
			En iyi % 20	Alt % 20
Topluluk/Sosyal İlişkiler -Algılanan sosyal ağ desteği (%), 2013	76,0	91,4	85,3	65,6
Hizmetlere erişim -Genişbant erişimi olan haneler (%), 2017	46,0	78,0	63,0	27,1
Konut/Barınma -Kişi başı oda, 2016	1,3	1,8	1,5	1,1
Sağlık / -Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (yıl), 2016	78,1	80,4	79,3	77,3
-Yaşa göre ayarlanmış ölüm oranı (1000 kişi başına), 2016	9,4	8,1	8,7	10,1
Sivil katılım -Son ulusal seçimlerde seçmenler (%), 2017 veya son yıl	87,2	70,9	89,6	83,8
Eğitim -En az lise eğitimi almış nüfus, 25-64 yaş grubu (%), 2017	44,0	81,7	54,4	31,0
Yaşam Memnuniyeti -Yaşam doyumu (0'dan 10'a ölçek), 2013	5,3	6,8	5,8	4,7
Emniyet/Güvenlik -Cinayet Oranı (100.000 kişi başına), 2016	2,3	1,3	1,8	3,3
Çevre -PM 2.5 (µg / m^3) cinsinden hava kirliliği seviyesi, 2015	21,2	12,4	17,1	26,7
Gelir -Kişi başına harcanabilir gelir (ABD Doları SAGP cinsinden), 2016	5.946	17.695	8.022	3.227
Meslekler/İş -15-64 yaş arası istihdam oranı (%), 2017	50,1	67,7	54,8	42,0
-15-64 yaş arası işsizlik oranı (%), 2017	11,1	5,5	5,9	15,9

Kaynak: OECD, 2019b: 2.

Tablo 2'de yer alan veriler, 2018 yılında yayınlanmış "Bir Bakışta Bölgeler ve Şehirler" adlı rapordaki bilgilerin, 5 Mart 2019 tarihinde güncellenen hâlidir. İlgili tabloda Türkiye ortalaması, Türkiye'deki en iyi ve kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesimler ve OECD bölgeler ortalaması yer almaktadır. Tablo 2'ye göre Türkiye sivil katılım dışındaki tüm alanlarda OECD bölgeler ortalamasına kıyasla daha kötü/olumsuz verilere sahiptir. Sivil katılım alanında ise en kötü verilere sahip %20'lik Türkiye bölgeleri bile, OECD bölgeler ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Sivil katılım kriterinde Türkiye'nin gösterdiği performans zorunlu oylama sistemine dayandırılmıştır (OECD, 2019b: 2). Sivil katılım dışındaki diğer kriterlerde ise en iyi değerlere sahip %20'lik Türkiye bölgelerinin dahi, OECD bölgeler ortalamasının altında yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. On bir refah kriterinin sekizinde (konut, çevre,[9] toplum, yaşam memnuniyeti, iş, eğitim, hizmetlere erişim ve gelir) Türkiye, OECD bölgesel sıralamasında en alt %5'lik dilimde yer alan en az bir bölgeye sahiptir (OECD, 2019b: 2). Bununla birlikte Türkiye'deki en iyi ve en kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesimlere ait ortalamalar açısından fark; konut, sivil katılım, sağlık ve yaşam memnuniyeti kriterleri dışında daha yüksektir.

[9] Japonya, Kore, Avustralya, Türkiye, Polonya, Kolombiya ve Yunanistan'da hâlen kömürlü termik santrallerin planlandığı bölgeler bulunmaktadır. Bir kömür santralinin ortalama ömrü 40 yıl olduğundan, santral kapasitesinin artması, artışın yaşandığı bölgeleri yatırım kaybıyla karşı karşıya bırakabilmektedir. Devam eden kömür kullanımı, birçok bölgede artan ısı dalgaları ile biyoçeşitlilik ve suyun rekabete dayalı kullanımı için riskler oluşturmakta, hava ve toprak kirliliği gibi açılardan kömür kullanan yerleri ve komşu bölgeleri olumsuz biçimde etkileyebilmektedir (OECD, 2021a: 9). Türkiye'nin batısındaki birçok bölge, elektrik üretimi için büyük ölçüde kömüre bağımlıdır. Kömüre dayalı elektrik üretiminin payı 2019 yılında OECD'de ortalama olarak %23 iken aynı yılda Türkiye'nin payı %37'dir (OECD, 2021b: 4).

Tablo 3: Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Çerçevesinde Türkiye ve OECD Karşılaştırması-Genel Görünüm (2020)

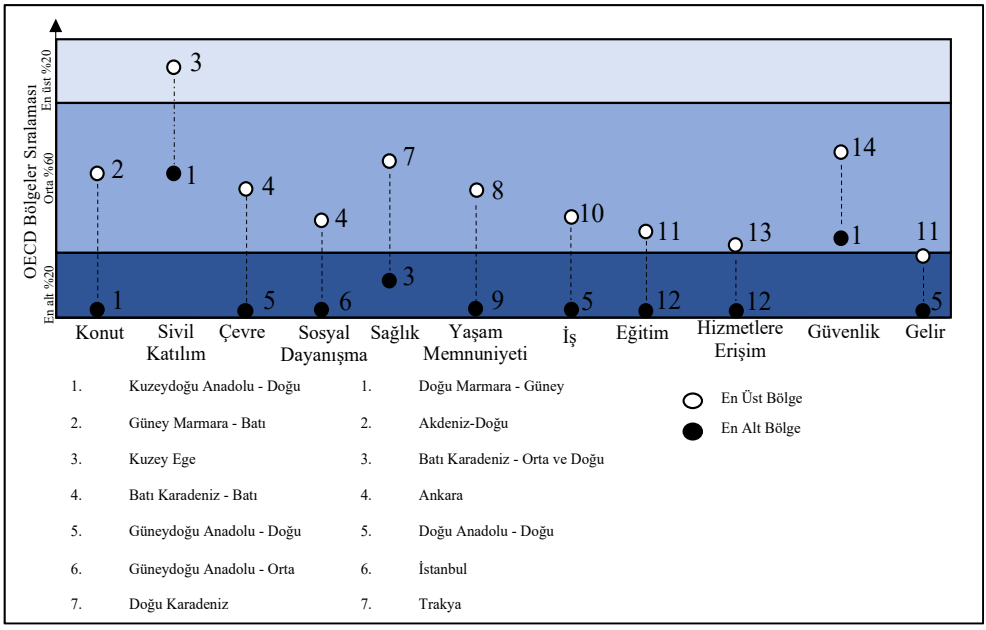
	Ülke Ortalaması	OECD İlk % 20 bölgesi	Türk bölgeleri	
			En iyi % 20	Alt % 20
Topluluk/Sosyal İlişkiler -Algılanan sosyal ağ desteği (%), 2014-18	88,5	94,1	90,7	80,1
Hizmetlere erişim -Genişbant erişimi olan haneler (%), 2019	82,7	91,3	90,9	75,9
Konut/Barınma -Kişi başı oda, 2018	1,0	2,3	1,5	0,9
Sağlık / -Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (yıl), 2018	78,6	82,6	79,7	78,1
-Yaşa göre ayarlanmış ölüm oranı (1000 kişi başına), 2018	9,3	6,6	8,6	10,0
Sivil katılım -Son ulusal seçimlerde seçmenler (%), 2019 veya son yıl	87,6	84,2	89,5	83,7
Eğitim -En az lise eğitimi almış nüfus, 25-64 yaş grubu (%), 2019	38,9	90,3	47,6	26,0
Yaşam Memnuniyeti -Yaşam doyumu (0'dan 10'a ölçek), 2014-18	5,5	7,3	5,8	5,0
Emniyet/Güvenlik-Cinayet Oranı (100.000 kişi başına), 2016-18	2,3	0,7	23,3	31,9
Çevre-PM 2.5 (µg / m^3) cinsinden hava kirliliği seviyesi, 2019	21,2	7,0	23,3	31,9
Gelir-Kişi başına harcanabilir gelir (ABD Doları SAGP cinsinden), 2018	6.512	26.617	8.798	3.539
Meslekler/İş -15-64 yaş arası istihdam oranı (%), 2019	50,3	76,0	56,4	40,3
-15-64 yaş arası işsizlik oranı (%), 2019	14,0	3,3	9,2	21,7

Kaynak: OECD, 2020b: 5.

Tablo 3, bir önceki tabloda yer alan verilerin 2020 tarihli "Bir Bakışta Bölgeler ve Şehirler – Ülke Notu: Türkiye" adlı rapor çerçevesinde güncellenmiş hâlidir. Tablo 3 ile Tablo 2 kıyaslandığında ortaya çıkan ilk farklılık; Tablo 2'de OECD bölgeler ortalaması ile kıyaslama yapılırken Tablo 3'te OECD'nin en iyi değerlere sahip 20'lik bölgesel kesimi ile kıyaslama yapılmasıdır. Tablo 3'e göre Türkiye yine sivil katılım dışındaki tüm alanlarda, OECD'nin en iyi değerlere sahip 20'lik bölgesel ortalamasına kıyasla olumsuz verilere sahiptir. Bu değerlendirme en iyi değerlere sahip %20'lik Türkiye bölgelerini de sivil katılım kriteri hariç, kapsamaktadır (OECD, 2020b: 5). Kıyaslama sürecinde OECD'nin en iyi değerlere sahip 20'lik bölgesel kesimi esas alınınca, ele alınan bazı bölgesel refah kriterleri açısından (gelir, konut, eğitim, güvenlik, çevre, işsizlik ve istihdam oranı vb.) farkın daha da açıldığı, sivil katılım gibi kriterler açısından ise OECD ile farkın kapandığı görülmektedir. Tablo 3'te yer alan verilere göre Türkiye'deki en iyi ve en kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesimlere ait ortalamalar kıyaslandığında; eğitim, güvelik, gelir, hizmetlere erişim ve istihdam-işsizlik oranları nezdindeki farklılıklar dikkat çekmektedir. Tablo 2 ve Tablo 3 arasında bir karşılaştırma yapılırsa konut ve eğitim alanlarında oransal bir düşüş, hizmetlere erişim, sosyal dayanışma, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, gelir, işsizlik ve istihdam alanlarında oransal artış, çevre[10] ve güvenlik alanlarında ise oransal bir değişim ve iyileşme yaşanmadığı neticesine varılmaktadır.

[10] Türkiye'nin büyük bölgelerinin çoğunda üretilen kişi başına sera gazı emisyonları (greenhouse gas-GHG) 10 tCO2e'nin altındadır (2018 yılında OECD ortalaması kişi başına 11,5 tCO2e iken, aynı yılda Türkiye ortalaması kişi başına 6,2 tCO2e'dir). Yalnızca Güney Marmara - Batı, Batı Karadeniz - Batı ve Akdeniz Bölgesi - Doğu'da, OECD ortalaması olan kişi başına 11,5 tCO2e'den daha yüksek kişi başına emisyon durumu vardır. Güney Marmara - Batı'da kişi başına tahmini emisyonlar, İstanbul'dakinden neredeyse beş kat daha yüksektir (OECD, 2021b: 2). DSÖ tarafından önerilen hava kalitesi sınırı: PM2.5 yıllık ortalama konsantrasyon < 10 µg/m3'dür (Küçük partikül madde (PM2.5), hava kirliliğinin neden olduğu insan ölümlerinin en büyük nedenidir). 2019 yılında DSÖ tarafından önerilen sınırın üzerinde hava kirliliğine maruz kalan nüfusun OECD'deki payı: %62'dir. Türkiye'de ise 2019 yılında aynı sınırın üzerinde hava kirliliğine maruz kalan nüfusun payı %100'dür (OECD, 2021b: 7). 2002 ve 2011 yılları arasında 34 OECD ülkesinden 31'inde PM2.5 seviyelerine ortalama maruz kalma azalmıştır. Yalnızca İsrail, Yeni Zelanda ve Türkiye, yaşanan artışlar nedeniyle bu değerlendirmenin dışındadır (Brezzi ve Sanchez-Serra, 2014: 9).

Şekil 3: Türkiye'de Bölgelerarası Refah Farklılıkları (2019)

Kaynak: OECD, 2019b: 2. Not: 11 refah boyutunda en iyi ve en kötü sonuçlara sahip bölgelerin, 402 OECD bölgesinin tamamına göre göreceli sıralaması yapılmıştır. On bir boyut, ülkedeki bölgesel eşitsizliklerin azalmasıyla düzenlenmiştir. Her bir refah boyutu Tablo 1'deki kriterlerle ölçülmektedir.

Şekil 3, refah kriterleri açısından Türkiye'deki bölgesel farklılıkları ortaya koymaktadır. 402 OECD bölgesi kapsamında yapılan inceleme çerçevesinde Türkiye'nin en iyi verilere sahip %20'lik bölgesel kesimde sadece sivil katılım kriteri bazında yer aldığı görülmektedir. Sivil katılım kriterinde en iyi değere sahip Türkiye bölgesi Kuzey Ege'dir (TR33-Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak). Türkiye'deki tüm bölgeler, sivil katılım açısından OECD bölgelerinin en iyi %40'lık kesiminde yer almaktadır (OECD, 2019b: 2). En kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesimde, sivil katılım açısından Türkiye'ye ait bir bölge bulunmamaktadır. Benzer bir değerlendirme güvenlik kriteri açısından da yapılabilir.

Şekil 3 incelediğinde; gelir, hizmetlere erişim ve eğitim kriterleri bazında Ankara (TR51) ve İstanbul'un (TR10), konutta Güney Marmara-Batı'nın (TR22-Balıkesir ve Çanakkale), sivil katılımda Kuzey Ege'nin (TR33-Manisa,

Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), çevre ve sosyal dayanışmada Batı Karadeniz-Batı'nın (TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın), iş alanında Batı Karadeniz-Orta ve Doğu'nun (TR82-Kastamonu, Çankırı ve Sinop), sağlıkta Doğu Karadeniz'in (TR90-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), yaşam memnuniyetinde Doğu Marmara-Güney'in (TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik), güvenlikte ise Trakya'nın (TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) ön plana çıktığı ifade edilebilir.

En kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesim kapsamında en olumsuz performans gösteren Türkiye bölgeleri ise konutta Kuzeydoğu Anadolu-Doğu (TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), çevre, iş[11] ve gelir[12] kriterlerinde Güneydoğu Anadolu-Doğu (TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), eğitim ile hizmetlere erişimde Doğu Anadolu-Doğu (TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt), sosyal dayanışmada Güneydoğu Anadolu-Orta (TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır), sağlıkta Kuzey Ege (TR33-Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) ve yaşam memnuniyetinde ise Akdeniz Bölgesi-Doğu'dur (TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye). Sivil katılım ile güvenlik kriterlerinde en kötü %20'lik bölgesel değerler arasında Türkiye'ye ait bölgeler yer almasa da Kuzeydoğu Anadolu-Doğu'nun (TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) diğer bölgelere kıyasla daha olumsuz bir performans sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

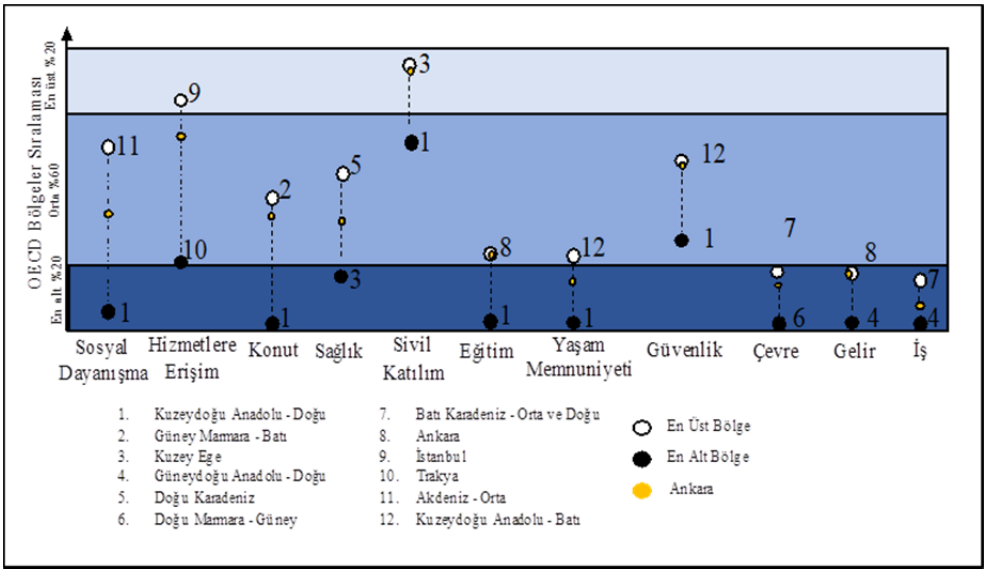
İlgili çıkarımlara ilave olarak, nüfusun en az %20'sini temsil eden en zengin ve en fakir bölgeler dikkate alındığında Türkiye, karşılaştırılabilir veriler çerçevesinde (GSYH bakımından) 30 OECD ülkesi arasında en yüksek bölgesel eşitsizliğe sahip ülke olarak dikkat çekmektedir (OECD, 2019b: 1).

---

11 Ekonomik krizden beri OECD ülkelerinde genç işsizlik ortalaması düşmekte iken, Türkiye'nin birçok bölgesinde ilgili oranın arttığı görülmektedir. Nitekim Türkiye'deki 26 bölgenin 17'sinde genç işsizlik oranı OECD ortalamasının üzerindedir. Güneydoğu Anadolu – Doğu (TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) 2017'de %40'lık oranla en yüksek genç işsizlik oranına sahip bölge olmuştur (OECD, 2019b: 1).

12 Türkiye'de kişi başına düşen GSYH açısından son on yılda bölgesel farklılıkların bir miktar (kısmen-çok az) azaldığı söylenebilir (OECD, 2019b: 1).

Şekil 4: Türkiye'de Bölgelerarası Refah Farklılıkları (2020)

Kaynak: OECD, 2020b: 5. Not: 11 refah boyutunda en iyi ve en kötü sonuçlara sahip bölgelerin, 440 OECD bölgesinin tamamına göre göreceli sıralaması yapılmıştır. On bir boyut, ülkedeki bölgesel eşitsizliklerin azalmasıyla düzenlenmiştir. Her bir refah boyutu Tablo 1'deki kriterlerle ölçülmektedir.

Şekil 4, Türkiye'deki 26 bölge kapsamında oluşan refah farklılıklarını ortaya koyma adına daha güncel bilgiler sunmaktadır. 440 bölgenin[13] değerlendirmeye dâhil olduğu Şekil 4'e göre; en kötü değerlere sahip %20'lik bölgesel kesimde dokuz refah kriteri açısından (yalnızca sivil katılım ve güvenlik alanı hariç) Türkiye'ye ait bölgelerin olduğu görülmektedir. Hatta çevre, gelir, iş, eğitim, yaşam memnuniyeti ve sosyal dayanışma kriterlerinde Türkiye'deki birçok bölgenin en kötü %20'lik bölgesel kesimde yer aldığı ifade edilebilir. Sivil katılım alanında ise tam tersi bir değerlendirmek yapmak mümkündür. Nitekim tablo incelediğinde sivil katılım kriteri nezdinde çoğu bölgenin en iyi %20'lik bölgesel kesimde bulunduğu görülmektedir. Bölgelerarası farklılıklar/eşitsizlikler açısından en dikkat çeken kriterler ise sosyal dayanışma ve hizmetlere erişimdir. Nitekim İstanbul geniş bant internet erişiminde OECD

[13] Gerek mukayese edilen ülke sayısında yaşanan değişim gerekse istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında yapılan değişiklikler sonucu, incelemeye dâhil olan bölgelerin sayısında farklılıklar oluşabilmektedir. Söz konusu sınıflandırma değişimini ve etkilerini görmek için bakınız (OECD, 2021c: 3; URL3).

bölgelerinin en yüksek %20'lik kesiminde yer alırken Trakya OECD bölgelerinin en düşük %20'lik kesiminde bulunmaktadır (OECD, 2020b: 5).

Şekil 4 detaylı biçimde incelediğinde; Şekil 3'e kıyasla kısmen üst dilimlere yönelimin olduğu sosyal dayanışma alanında en kötü performans sergileyen bölgenin Kuzeydoğu Anadolu-Doğu (TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), hizmetlere erişim alanında ise Trakya (TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) olduğu ifade edilebilir. Kayda değer bir değişimin yaşanmadığı konut, güvenlik, sivil katılım ve eğitim alanında en kötü performans gösteren bölge, Kuzeydoğu Anadolu-Doğu'dur (TRA2-Ağri, Kars, Iğdır, Ardahan). Ciddi bir değişimin olmadığı sağlık alanında en kötü performansa sahip bölge; Kuzey Ege (TR33-Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), gelir kriterinde Güneydoğu Anadolu-Doğu (TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), yaşam memnuniyetinde ise Kuzeydoğu Anadolu-Batı'dır (TRA1-Erzincan, Erzurum ve Bayburt). Tablo 4'e kıyasla en kötü %20'lik bölgesel kesime doğru olumsuz bir yönelimin/yoğunlaşmanın olduğu çevre kriterinde en olumsuz değerlere sahip bölge Doğu Marmara-Güney (TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve yine benzer bir yönelimin yaşandığı iş kriterinde ise en kötü performans sergileyen bölgenin Güneydoğu Anadolu-Doğu (TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) olduğu neticesi elde edilmiştir. Ayrıca en kötü performans sergileyen bölgeler kapsamında Şekil 3 ile Şekil 4 arasında bir kıyaslama yapılırsa hizmetlere erişim, yaşam memnuniyeti ve çevre kriterlerinde en kötü bölgenin değiştiği görülmektedir.

Şekil 4'e göre söz konusu refah kriterleri bazında ve Türkiye özelinde en iyi performansı ortaya koyan bölgeler ise hizmetlere erişimde İstanbul (TR10), eğitim ve gelirde Ankara (TR51), çevre ve iş alanında Batı Karadeniz-Doğu ve Orta (TR82-Kastamonu, Çankırı ve Sinop), sivil katılımda Kuzey Ege (TR33-Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), konutta Güney Marmara-Batı (TR22-Balıkesir ve Çanakkale), sosyal dayanışmada Akdeniz Bölgesi-Orta (TR62-Adana ve Mersin), sağlıkta Doğu Karadeniz (TR90-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), güvenlikte Kuzeydoğu Anadolu-Batı (TRA1-Erzincan, Erzurum ve Bayburt) ve yaşam memnuniyetinde Doğu Marmara-Güney (TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Çerçevesinde Türkiye ve OECD Karşılaştırması-Detaylı Görünüm (2018)

Ülke	Eğitim	İş	Gelir	Güvenlik	Sağlık	Çevre	Sivil Katılım	Hizmetlere Erişim	Konut	Sosyal Dayanışma	Yaşam Memnuniyeti
	Skor [0-10]										
Avusturalya	7,5	7,5	9,6	9,2	9	9,7	10,0	7,5	9,5	8,8	8,8
Avusturya	8,1	7,4	7,8	10,0	7,8	3,1	7,5	8,0	5,8	7,6	8,8
Belçika	7,5	4,9	5,9	7,8	7,7	4,3	9,7	7,2	8,8	7,7	8,0
Kanada	9,0	7,5	7,2	7,3	8,5	8,5	4,9	7,4	10,0	8,5	9,3
Şili	4,3	5,0	0,2	0,0	5,5	3,3	0,0	0,9	1,2	2,4	4,9
Çekya	10,0	9,1	3,4	8,2	4,5	1,3	3,1	7,0	3,5	5,1	5,3
Danimarka	6,7	8,0	5,3	9,2	6,7	7,1	8,9	8,8	6,5	9,7	10,0
Estonya	8,8	7,9	2,6	3,6	3,6	8,3	3,5	7,8	1,2	4,6	0,4
Finlandiya	8,6	5,8	5,5	10,0	7,6	9,1	4,5	9,0	6,5	8,7	9,7
Fransa	7,4	4,1	6,3	8,0	9,1	5,0	7,0	6,1	5,0	7,6	6,2
Almanya	8,2	9,1	7,9	9,3	7,1	4,6	6,7	8,8	5,8	8,6	6,2
Yunanistan	6,1	0,0	3,0	9,4	7,7	2,1	3,7	3,2	3,5	1,0	1,3
Macaristan	8,3	7,2	2,1	8,9	0,8	1,0	3,5	6,7	1,2	5,4	0,0
İzlanda	5,4	10,0	4,5	9,2	8,2	10,0	6,5	9,0	4,2	10,0	9,3
İrlanda	8,1	6,2	5,1	9,4	7,7	8,5	4,0	8,0	8,0	10,0	8,0
İsrail	8,9	7,2	2,3	7,8	8,6	0,1	4,6	5,1	0,5	5,4	8,8
İtalya	4,1	2,0	5,9	8,0	9,7	1,6	5,9	6,1	5,0	5,4	4,4
Japonya	8,7	8,8	5,8	9,6	10,0	4,0	1,2	3,5	7,3	6,3	3,5
Kore	7,7	6,7	4,7	7,8	8,7	0,0	6,8	10,0	2,0	0,0	2,7
Letonya	9,2	5,6	1,8	1,0	0,0	6,7	2,7	5,5	1,2	3,9	2,7
Litvanya	10,0	6,6	3,4	0,0	0,0	5,0	0,0	5,3	..	..	..
Lüksemburg	6,7	6,1	10,0	9,2	9,0	5,6	10,0	9,9	7,3	4,7	7,5
Meksika	0,0	5,8	0,0	0,0	1,4	4,0	0,0	0,0	0,0	1,0	7,5
Hollanda	6,5	8,6	5,5	9,2	7,7	4,7	7,9	10,0	7,3	8,5	9,7
Yeni Zelanda	3,3	7,8	5,0	9,2	4,9	9,8	7,3	5,3	8,8	9,0	8,8
Norveç	7,3	8,6	8,2	10,0	8,4	10,0	7,1	9,2	7,3	8,4	9,7
Polonya	9,9	5,8	3,0	8,5	3,5	0,0	0,7	5,5	0,0	6,5	2,2
Portekiz	0,8	5,2	3,7	9,9	7,4	8,6	2,1	5,5	6,5	4,1	0,0
Slovakya	9,7	5,3	3,0	8,7	2,3	0,4	3,2	6,1	0,5	6,2	2,7
Slovenya	9,1	6,6	3,8	6,8	7,3	2,9	0,9	6,7	2,7	7,2	2,7
İspanya	3,2	1,2	4,4	9,9	9,9	6,1	5,2	7,0	6,5	8,5	5,7
İsveç	7,9	8,2	6,7	9,2	8,4	8,9	8,9	9,0	5,0	7,6	9,3
İsviçre	8,1	9,3	8,0	10,0	10,0	4,7	0,2	8,4	3,5	9,0	10,0
Türkiye	0,0	1,7	0,0	5,9	3,7	0,5	9,2	0,0	2,0	0,0	0,0
Birleşik Krallık	7,5	8,3	6,4	8,5	7,3	7,4	4,3	9,0	6,5	9,0	7,1
ABD	9,2	7,6	10,0	0,0	3,7	6,8	9,3	5,6	10,0	7,5	8,4

Kaynak: URL4.

Tablo 4, bölgesel refah kriterleri çerçevesinde OECD ülkelerinin 0-10 arasında aldığı skorları göstermektedir. İlgili tabloya göre Türkiye, sivil katılım (9,2) ile güvenlik (5,9) kriterlerinin dışında sıfıra yakın, oldukça olumsuz skorlara sahiptir. Örneğin eğitim, gelir, hizmetlere erişim, sosyal dayanışma ve yaşam memnuniyeti kriterlerinde Türkiye'ye ait değerler sıfırdır (0,0). Türkiye'ye ait diğer değerler ise şöyledir; çevre (0,5), iş (1,7), konut (2,0) ve sağlık (3,7). Tablo 4'e göre Türkiye, eğitimde; Çekya, Litvanya, Polonya ve Slovakya, iş alanında; İzlanda, Çekya, Almanya ve İsviçre, gelirde; Avusturalya, Lüksemburg ve ABD, güvenlikte; Avusturya, Finlandiya, Norveç, Portekiz, İspanya ve İsviçre, sağlıkta; Japonya, İspanya ve İsviçre, çevre alanında; Avusturalya, İzlanda, Yeni Zelanda ve Norveç, sivil katılımda; Avusturalya, Belçika ve Lüksemburg, hizmetlere erişimde; Finlandiya, İzlanda, Kore, Lüksemburg, Norveç ve Hollanda, konut alanında; Avusturalya, Kanada ve ABD, sosyal dayanışmada; Danimarka, İzlanda, İrlanda, Yeni Zelanda, İsviçre ve Birleşik Krallık, yaşam memnuniyetinde ise Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Hollanda, Norveç, İsveç ve İsviçre gibi yüksek skorlara sahip ülkelerdeki iyi uygulamaları özellikle incelemeli ve örnek almalıdır. Söz konusu tablo, Türkiye'nin vatandaşlarının refahını yükseltme adına öncelikle hangi alanlara odaklanması ve hangi ülkeleri örnek alması gerektiğini göstermesi noktasında önemlidir.

Tablo 5: Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Çerçevesinde Türkiye'deki 26 Alt Bölgenin Analizi (2018)

Bölge	Kod	Eğitim	İş	Gelir	Güvenlik	Sağlık	Çevre	Sivil Katılım	Hizmetlere Erişim	Konut	Sosyal Dayanışma	Yaşam Memnuniyeti
		Skor [0-10]										
İstanbul	TR10	2,3	2,7	1,2	8,0	3,9	3,1	9,5	4,4	2,2	2,2	0,0
Trakya	TR21	0,9	4,9	0,9	8,5	2,9	4,5	9,5	4,4	3,3	0,0	2,6
Güney Marmara - Batı	TR22	0,8	4,6	0,7	7,3	2,9	3,9	9,6	0,8	3,9	4,3	1,1
İzmir	TR31	2,0	2,5	1,0	7,5	3,9	2,1	9,5	3,4	3,3	0,9	0,4
Güney Ege	TR32	0,1	5,0	0,7	7,0	4,6	2,6	9,5	0,5	3,3	2,7	0,0
Kuzey Ege	TR33	0,0	5,1	0,7	6,7	2,3	3,0	9,9	0,0	3,3	1,1	1,1
Doğu Marmara - Güney	TR41	1,8	3,5	1,0	7,8	2,7	3,3	9,8	3,1	2,8	3,2	4,4
Doğu Marmara - Kuzey	TR42	1,4	3,3	0,8	7,9	3,1	4,1	9,8	2,9	2,2	4,2	1,1
Ankara	TR51	3,9	3,0	1,4	8,1	4,7	1,0	9,8	3,1	3,9	4,0	2,6
İç Anadolu – Batı ve Güney	TR52	0,0	4,2	0,7	7,4	3,9	0,7	9,7	0,6	2,8	2,1	1,9
Akdeniz Bölgesi-Batı	TR61	1,4	3,3	0,9	8,0	4,9	1,9	9,3	2,3	3,3	1,9	1,5
Akdeniz Bölgesi-Orta	TR62	0,8	2,8	0,5	6,4	3,0	0,2	9,2	0,0	2,2	0,0	1,5
Akdeniz Bölgesi-Doğu	TR63	0,0	2,5	0,1	7,4	3,9	0,4	9,2	0,3	2,2	0,0	0,0
İç Anadolu – Orta	TR71	0,1	2,6	0,5	7,7	3,6	0,9	9,0	1,3	2,8	2,3	1,1
İç Anadolu - Doğu	TR72	0,5	2,5	0,7	8,5	3,2	1,2	9,5	0,6	2,2	0,3	1,9
Batı Karadeniz - Batı	TR81	0,3	3,7	0,8	7,4	3,4	4,7	9,1	2,1	3,9	6,5	0,7
Batı Karadeniz-Orta ve Doğu	TR82	0,0	6,0	0,7	6,8	4,0	4,1	8,8	0,2	3,3	3,2	3,3
Batı Karadeniz	TR83	0,0	4,4	0,5	7,2	3,7	3,3	9,4	0,0	2,2	2,3	2,2
Doğu Karadeniz	TR90	0,0	5,8	0,7	8,4	5,8	3,4	8,7	0,0	2,8	5,9	1,1
Kuzeydoğu Anadolu - Batı	TRA1	0,3	4,2	0,5	8,4	3,7	0,8	9,0	0,0	0,6	4,8	1,9
Kuzeydoğu Anadolu - Doğu	TRA2	0,0	4,4	0,0	5,7	3,0	0,0	7,4	0,8	0,0	4,9	0,7
Doğu Anadolu - Batı	TRB1	1,0	4,0	0,3	7,5	4,6	0,2	8,7	0,8	2,2	0,0	1,5
Doğu Anadolu - Doğu	TRB2	0,0	2,2	0,0	8,3	3,2	0,0	8,4	0,0	0,0	0,4	0,0
Güneydoğu Anadolu - Batı	TRC1	0,0	1,8	0,1	6,7	2,4	0,0	8,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Güneydoğu Anadolu - Orta	TRC2	0,0	1,9	0,0	6,3	3,8	0,0	8,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Güneydoğu Anadolu - Doğu	TRC3	0,0	0,0	0,0	8,0	4,5	0,0	9,3	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: URL4.

Tablo 5 ise bölgesel refah kriterleri kapsamında Türkiye'deki 26 bölgenin 0-10 aralığında aldığı skorları göstermektedir. Söz konusu tablo detaylı biçimde analiz edildiğinde; özellikle sıfır ve sıfıra yakın skorlar açısından Güneydoğu Anadolu (TRC1-TRC2-TRC3) ve Doğu Anadolu bölgelerinde (TRB1-TRB2-TRA1-TRA2) bir yoğunlaşmanın olduğunu söylemek mümkündür. İfade edilen bölgelerin sivil katılım dışındaki birçok refah kriterinde en kötü skorlara sahip olduğu ifade edilebilir. Belirtilen bölgeleri düşük skorlar nezdinde Karadeniz (TR90), Akdeniz (TR63), Ege (TR33), Marmara (TR22), Trakya ve İç Anadolu'nun (TR72) bazı alt bölgeleri, belirli refah kriterleri (eğitim, gelir, hizmetlere erişim, yaşam memnuniyeti gibi) özelinde takip etmektedir. Tabloda yer alan bilgiler Türkiye'deki vatandaşların refahını daha kapsayıcı biçimde artırma sürecinde hangi alan ve bölgelere ağırlık verilmesi gerektiği hakkında detaylı ve rehber niteliğinde bilgiler sunması açısından, oldukça önem arz etmektedir.

Tablo 6: Bölgesel Refah Endeksi Kriterleri Çerçevesinde Türkiye'deki 26 Alt Bölgede Yaşanan Değişim (2018)

Bölge	Kod	Eğitim	İş	Güvenlik	Sağlık	Çevre	Sivil Katılım	Konut
		Trend [2000-2017]	Trend [2000-2017]	Trend [2000-2016]	Trend [2000-2016]	Trend [2000-2015]	Trend [2000-2017]	Trend [2000-2016]
İstanbul	TR10	-	+	+	+	-	+	+
Trakya	TR21	-	~	+	+	-	+	+
Güney Marmara - Batı	TR22	+	~	+	+	-	+	+
İzmir	TR31	-	+	+	+	-	+	+
Güney Ege	TR32	-	+	+	+	-	~	+
Kuzey Ege	TR33	-	+	+	+	-	~	+
Doğu Marmara - Güney	TR41	-	~	+	+	-	+	+
Doğu Marmara - Kuzey	TR42	-	+	+	+	-	~	+
Ankara	TR51	-	+	+	+	-	+	+
İç Anadolu - Batı ve Güney	TR52	-	+	+	+	-	+	+
Akdeniz Bölgesi - Batı	TR61	+	-	+	+	-	+	+
Akdeniz Bölgesi - Orta	TR62	-	+	+	+	-	+	+
Akdeniz Bölgesi - Doğu	TR63	-	+	+	+	-	+	+
İç Anadolu - Orta	TR71	-	~	+	+	-	+	+
İç Anadolu - Doğu	TR72	-	-	+	+	-	+	+
Batı Karadeniz - Batı	TR81	-	+	+	+	-	+	+
Batı Karadeniz - Orta ve Doğu	TR82	-	+	+	+	-	+	+
Batı Karadeniz	TR83	-	-	+	+	-	+	+
Doğu Karadeniz	TR90	-	~	+	+	-	+	+
Kuzeydoğu Anadolu - Batı	TRA1	-	-	+	+	-	+	+
Kuzeydoğu Anadolu - Doğu	TRA2	-	-	+	+	-	+	~
Doğu Anadolu - Batı	TRB1	-	+	+	+	-	+	+
Doğu Anadolu - Doğu	TRB2	-	-	+	+	-	+	~
Güneydoğu Anadolu - Batı	TRC1	+	+	+	+	-	+	+
Güneydoğu Anadolu - Orta	TRC2	-	-	+	+	-	+	~
Güneydoğu Anadolu - Doğu	TRC3	-	-	+	+	-	+	+

Kaynak: URL4. **Not:** (+): İlgili konuda olumlu gelişme yaşandığını, (~): İlgili konuda büyük bir değişimin olmadığını, (-) : İlgili konudaki azalışı-kaybı göstermektedir. Verileri olmadığı için gelir, hizmetlere erişim, sosyal dayanışma/toplum ve yaşam memnuniyetine dair sütunlar ilgili tablodan çıkarılmıştır.

Tablo 6; eğitim, iş, güvenlik, çevre, sağlık, sivil katılım ve konut gibi bölgesel refah kriterleri açısından 2000-2015/2016/2017 döneminde yaşanan değişimi/eğilimi göstermektedir. Söz konusu tablo detaylı biçimde analiz edildiğinde; 2000-2017 döneminde üç bölge haricinde (TR22 – TR61 – TRC1) eğitimde bir azalışın/kaybın yaşandığı, yine 2000-2017 döneminde iş kriteri açısından Güneydoğu Anadolu (TRC2-TRC3), Doğu Anadolu (TRB2), Kuzeydoğu Anadolu (TRA1-TRA2), Batı Karadeniz (TR83), İç Anadolu (TR72) ve Akdeniz (TR61) bölgelerinde azalışın/kaybın görüldüğü, 2000-2015 döneminde ise çevre kriteri açısından tüm bölgelerde bir azalış/kayıp ortaya çıktığı ifade edilebilir. 2000-2017 döneminde güvenlik, sağlık, sivil katılım ve konut gibi refah kriterlerinde ise genel olarak olumlu bir gelişme yaşandığını belirtmek mümkündür. Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6 birlikte düşünülürse sivil katılım alanında yaşanan olumlu gelişmeler hariç, diğer kriterlerde görülen pozitif trendlerin yetersiz olduğunu söylemek rasyonel bir yorum olacaktır.

Tablo 7: Bölgesel Refah Endeksi'ne Ait Bazı Alt Kriterler Çerçevesinde Türkiye ve OECD Karşılaştırması (2018)

Ülke	Lise Eğitimi	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Kişi Başına Harcanabilir Gelir	Cinayet Oranı	Ölüm Oranı	Yaşam Süresi	Hava Kirliliği (PM2.5)	Seçmen Katılımı	Hizmetlere Erişim	Kişi Başına Oda Sayısı	Algılanan Sosyal Dayanışma Düzeyi	Yaşam Memnuniyeti
	%	%	%	SAGP Sabit Dolar	Her 100.000 kişide	Her 1000 kişide	Yıl	µg/m³	%	Hanehalkı	Oda Sayısı	%	Skor 0-10
Avusturalya	83,3	71,3	5,7	27 698	0,9	6,7	82,2	5,1	95,1	85,7	2,3	94,5	7,3
Avusturya	86,1	70,8	5,6	23 770	0,5	7,5	81,8	16,7	80,0	88,0	1,8	92,4	7,3
Belçika	83,3	62,5	7,2	19 547	1,5	7,5	81,5	14,5	89,4	84,0	2,2	92,5	7,1
Kanada	90,4	72,6	6,3	22 499	1,7	6,9	81,9	7,3	68,5	85,3	2,4	93,9	7,4
Şili	68,4	62,2	6,8	6 871	8,9	8,3	79,2	16,3	46,7	54,0	1,2	83,5	6,4
Çekya	95,3	73,7	3,0	13 997	1,3	9,2	79,1	19,8	60,8	83,0	1,5	88,1	6,5
Danimarka	79,5	73,8	5,9	18 064	0,9	8,1	80,9	9,6	85,8	92,0	1,9	95,9	7,7
Estonya	89,2	74,1	6,1	12 073	3,3	9,4	78,0	7,6	62,9	87,0	1,2	87,2	5,4
Finlandiya	88,3	69,6	8,9	18 688	0,4	7,6	81,5	6,2	66,8	93,0	1,9	94,2	7,5
Fransa	82,8	63,5	9,6	20 480	1,4	6,8	82,7	13,3	77,8	79,0	1,7	92,3	6,7
Almanya	86,7	74,9	3,9	23 887	0,8	7,8	81,0	14,1	76,2	92,0	1,8	94,0	6,7
Yunanistan	76,7	53,7	21,8	12 958	0,8	7,5	81,5	18,4	63,6	65,0	1,5	81,1	5,6
Macaristan	87,2	67,1	4,2	11 000	1,0	11,1	76,2	20,3	62,6	82,0	1,2	88,6	5,0
İzlanda	73,4	80,9	3,1	16 290	0,9	7,4	82,2	1,8	75,7	93,0	1,6	96,9	7,4
İrlanda	86,2	67,9	6,9	17 630	0,8	7,6	81,8	7,2	64,8	88,0	2,1	96,8	7,1
İsrail	89,7	57,8	4,9	11 391	1,5	7,0	82,2	21,9	67,3	74,3	1,1	88,5	7,3
İtalya	67,5	57,8	11,5	19 552	1,4	6,6	83,4	19,2	72,9	79,0	1,7	88,6	6,3
Japonya	89,1	73,1	3,5	19 322	0,7	5,9	83,9	15,1	52,9	66,6	2,0	90,2	6,1
Kore	84,3	64,2	3,8	16 909	1,5	6,5	81,4	31,1	76,9	99,2	1,3	78,3	5,9
Letonya	91,4	69,1	9,0	10 434	4,4	11,5	74,9	10,4	59,1	76,0	1,2	86,0	5,9
Litvanya	95,7	70,2	7,3	13 889	5,2	11,3	74,9	13,3	47,9	75,0	..	..	..
Lüksemburg	79,7	64,9	5,6	29 279	0,9	6,9	82,7	12,3	91,2	97,0	2,0	87,4	7,0
Meksika	45,5	60,7	4,1	3 415	19,6	10,0	75,2	15,1	47,7	46,8	1,0	81,1	7,0
Hollanda	78,4	75,1	5,0	18 631	0,9	7,6	81,7	13,8	81,6	98,0	2,0	93,9	7,5
Yeni Zelanda	63,7	72,0	5,3	17 564	0,9	10,1	81,4	5,0	79,0	75,0	2,2	94,8	7,3
Norveç	82,4	73,7	4,3	24 549	0,5	7,3	82,5	4,5	78,2	94,0	2,0	93,8	7,5
Polonya	94,5	62,2	5,0	13 011	1,2	9,5	78,0	22,1	50,9	76,0	1,0	90,5	5,8
Portekiz	52,0	67,7	9,3	14 495	0,6	7,6	81,3	7,1	56,7	76,0	1,9	86,3	5,3
Slovakya	93,7	66,4	8,2	12 999	1,1	10,3	77,3	21,3	61,3	79,0	1,1	90,0	5,9
Slovenya	90,6	69,3	6,7	14 772	1,9	7,7	81,2	17,0	51,7	82,0	1,4	91,7	5,9
İspanya	62,9	60,8	17,4	16 065	0,6	6,5	83,5	11,5	69,8	83,0	1,9	93,9	6,6
İsveç	85,1	77,0	7,0	21 276	0,9	7,3	82,4	6,5	85,9	93,0	1,7	92,4	7,4
İsviçre	85,9	78,6	5,0	24 113	0,5	6,4	83,7	13,9	48,5	90,0	1,5	94,7	7,6
Türkiye	44,0	50,1	11,1	5 946	2,3	9,4	78,1	21,2	87,2	46,0	1,3	76,0	5,3
Birleşik Krallık	83,3	72,8	4,5	20 610	1,2	7,7	81,2	9,2	66,1	93,0	1,9	94,8	6,9
ABD	91,1	69,4	4,4	40 002	5,3	9,7	78,6	10,3	87,3	76,7	2,4	92,1	7,2

Kaynak: URL4.

Tablo 7'de yer alan Kasım 2018 verilerine göre Türkiye, söz konusu alt refah kriterleri açısından 36 ülke arasında; lise eğitim oranı, istidam oranı, hizmetlere erişim ve algılanan sosyal dayanışma düzeyi açısından sonuncu (en kötü) sıradadır. Bunun dışında Türkiye; işsizlik oranı en yüksek dördüncü ülke, kişi başına geliri en düşük ikinci ülke, cinayet oranı en yüksek yedinci ülke, ölüm oranı en yüksek onuncu ülke, yaşam süresi en düşük sekizinci ülke, hava kirliliği en yüksek beşinci ülke, yaşam memnuniyeti skoru en düşük üçüncü ülke ve kişi başına oda sayısı bakımından en düşük değere sahip onuncu ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin daha önce de ifade edildiği üzere net bir başarı sergilediği yegâne alan, sivil/seçmen katılımıdır. Nitekim sivil/seçmen katılımı kriterinde, 36 ülke arasında en yüksek orana sahip beşinci ülke konumundadır. Tablo 4'te belirtilen ve ana kriterler açısından Türkiye'nin örnek alması gerektiği ifade edilen yüksek skorlara sahip ülkelerin, Tablo 7 özelinde, alt kriterler bakımından da büyük oranda geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 8: Bölgesel Refah Endeksi'ne Ait Bazı Alt Kriterler Çerçevesinde Türkiye'deki 26 Alt Bölgenin Analizi (2018)

Bölge	Kod	Lise Eğitimi	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Kişi Başına Harcanabilir Gelir	Cinayet Oranı	Ölüm Oranı	Yaşam Süresi	Hava Kirliliği (PM2.5)	Seçmen Katılımı	Hizmetlere Erişim	Kişi Başına Oda Sayısı	Algılanan Sosyal Dayanışma Düzeyi	Yaşam Memnuniyeti
		%	%	%	SAGP Sabit Dolar	Her 100.000 kişide	Her 1000 kişide	Yıl	µg/m³	%	Hanehalkı	Oda Sayısı	%	Skor 0-10
İstanbul	TR10	51,3	52,7	13,9	7 695	2,0	9,4	78,5	18,8	88,2	63,0	1,3	77,2	5,1
Trakya	TR21	43,8	57,2	8,6	6 598	1,6	10,0	77,8	15,7	88,0	63,0	1,5	71,8	5,8
Güney Marmara - Batı	TR22	43,0	51,2	6,1	5 924	2,6	10,0	77,7	17,0	88,7	41,0	1,6	82,6	5,4
İzmir	TR31	50,1	52,2	14,3	7 032	2,4	9,4	78,5	20,9	88,1	57,0	1,5	73,9	5,2
Güney Ege	TR32	39,3	55,7	7,3	5 969	2,8	8,9	78,9	19,9	88,1	39,0	1,5	78,4	5,1
Kuzey Ege	TR33	36,5	54,5	6,4	5 832	3,1	10,3	77,1	18,9	90,0	32,0	1,5	74,4	5,4
Doğu Marmara - Güney	TR41	49,0	50,9	9,8	6 968	2,2	10,1	77,6	18,2	89,3	55,0	1,4	79,8	6,3
Doğu Marmara - Kuzey	TR42	46,7	51,4	11,1	6 350	2,1	9,9	77,9	16,6	89,4	54,0	1,3	82,3	5,4
Ankara	TR51	60,5	50,5	11,4	8 690	1,9	8,9	79,2	23,3	89,6	55,0	1,6	81,7	5,8
İç Anadolu – Batı ve Güney	TR52	33,8	49,2	6,1	5 652	2,5	9,3	78,4	24,0	88,9	40,0	1,4	77,1	5,6
Akdeniz Bölgesi-Batı	TR61	46,6	53,2	12,2	6 608	2,0	8,7	79,2	21,3	87,0	50,0	1,5	76,4	5,5
Akdeniz Bölgesi-Orta	TR62	43,0	48,2	10,9	5 040	3,3	9,8	77,5	25,1	86,5	36,0	1,3	71,5	5,5
Akdeniz Bölgesi-Doğu	TR63	35,8	45,2	11,8	3 678	2,5	9,2	78,2	24,5	86,7	38,0	1,3	68,3	4,4
İç Anadolu – Orta	TR71	39,2	47,5	11,7	5 137	2,3	9,5	78,1	23,6	85,8	44,0	1,4	77,6	5,4
İç Anadolu - Doğu	TR72	41,1	46,2	12,1	5 775	1,6	9,7	77,8	22,8	88,0	40,0	1,3	72,4	5,6
Batı Karadeniz - Batı	TR81	40,2	48,5	7,7	6 316	2,5	9,6	78,0	15,2	86,3	49,0	1,6	88,1	5,3
Batı Karadeniz - Orta ve Doğu	TR82	32,0	58,1	5,1	5 626	3,0	9,2	78,3	16,4	84,8	37,0	1,5	79,7	6,0
Batı Karadeniz	TR83	33,9	52,0	7,1	5 213	2,7	9,4	78,2	18,2	87,8	35,0	1,3	77,4	5,7
Doğu Karadeniz	TR90	38,5	54,9	3,8	5 923	1,7	8,2	79,9	18,0	84,2	35,0	1,4	86,5	5,4
Kuzeydoğu Anadolu - Batı	TRA1	40,1	46,9	5,5	4 975	1,7	9,4	78,1	23,6	85,7	28,0	1,0	83,7	5,6
Kuzeydoğu Anadolu - Doğu	TRA2	25,7	49,5	5,7	3 262	3,9	9,7	77,4	25,8	78,0	41,0	0,8	84,0	5,3
Doğu Anadolu - Batı	TRB1	44,2	49,6	7,2	4 428	2,4	8,8	78,8	24,9	84,2	41,0	1,3	60,2	5,5
Doğu Anadolu - Doğu	TRB2	23,8	43,1	12,9	2 948	1,8	9,5	77,4	27,4	82,7	15,0	0,8	72,8	4,9
Güneydoğu Anadolu - Batı	TRC1	37,3	41,7	14,6	3 578	3,1	10,1	77,0	25,9	84,4	31,0	0,9	64,6	5,0
Güneydoğu Anadolu - Orta	TRC2	28,5	44,0	14,0	2 763	3,4	9,1	77,7	27,0	84,4	20,0	0,8	58,4	4,6
Güneydoğu Anadolu - Doğu	TRC3	36,3	29,4	27,1	2 625	2,0	8,7	78,3	30,2	86,9	28,0	0,8	71,7	4,4

Kaynak: URL4.

Tablo 8; bazı alt refah kriterleri çerçevesinde, Türkiye'deki 26 bölge hakkında sayısal bilgiler sunmaktadır. Tabloda yer alan veriler genel olarak analiz edildiğinde; ölüm oranı, yaşam süresi ve sivil/seçmen katılımı dışındaki neredeyse tüm refah kriterlerinde en olumsuz değerlerin öncelikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu (Kuzeydoğu Anadolu dâhil) bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Daha sonra Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz'de yer alan bazı bölgelerin, daha sınırlı sayıdaki refah kriteri kapsamında sahip olduğu düşük değerler dikkat çekmektedir. Detaylı bir inceleme yapıldığında ise özellikle; lise eğitimi, istihdam oranı, kişi başı harcanabilir gelir, hizmetlere erişim, kişi başı oda sayısı ve yaşam memnuniyeti gibi kriterler açısından Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu (Kuzeydoğu Anadolu dâhil) bölgelerinde görülen eşitsizlikler daha somut biçimde ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Tablolardan elde edilen bilgi ve bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Türkiye'nin ve alt bölgelerinin, OECD ortalamalarına kıyasla iyi performans sergilediği tek alan, sivil katılımdır. Diğer tüm kriterlerde Türkiye, OECD ortalamalarına kıyasla başarısız bir performans göstermiştir. Karşılaştırma sürecinde OECD'nin en iyi değerlere sahip 20'lik bölgesel kesimi esas alınınca, ele alınan bazı bölgesel refah kriterleri açısından (gelir, konut, eğitim, güvenlik, çevre, işsizlik ve istihdam oranı vb.) Türkiye ile OECD arasındaki farkın açıldığı/arttığı, sivil katılım gibi kriterler açısından ise kapandığı/azaldığı söylenebilir. Neticede Türkiye kapsamlı refah değerlendirmeleri çerçevesinde OECD içinde oldukça kötü bir pozisyona sahiptir.

Türkiye'nin ikinci düzey 26 alt istatistiki bölge birimi kendi içinde incelediğinde ise baz alınan kriterler açısından refahın bölgeler arasında farklılaştığı görülmektedir. Özellikle Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu hemen hemen tüm kriterlerde en kötü bölgesel değerlere sahiptir. Daha sonra Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz'de yer alan bazı alt bölgelerin, sınırlı sayıdaki refah kriteri nezdinde sahip olduğu olumsuz veriler dikkat çekmektedir. Bölgesel farklılıklar, güncel akademik çalışmalarda da vurgulanmaktadır. Örneğin Dardha ve Rogge (2020: 1048) BoD (Benefit-of-the-Doubt) modeli kullanarak OECD ülkelerindeki 349 bölgenin refah analiz ve ölçümünü gerçekleştirdikleri çalışmalarında; Avusturalya, Kanada, Norveç ve İzlanda gibi ülkelerin sürekli biçimde yüksek bir bölgesel refah seviyesine sahip olduğunu, Şili, Türkiye ve Polonya'nın ise tam tersine düşük bir bölgesel refah performansı sergilediği neticesine ulaşmışlardır. OECD'nin "How's Life in 2020" isimli raporunda Nordik

ülkeleri, Hollanda, Yeni Zelanda ve İsviçre'nin hem daha yüksek refah seviyelerine hem de daha düşük eşitsizliklere sahip olduğu, eşitsizliklerin daha belirgin olduğu Doğu Avrupa, Latin Amerika, Türkiye ve Yunanistan'da ise daha zayıf refah seviyeleri bulunduğu ifade edilmiştir (OECD, 2020a: 2).

2000-2017 döneminde güvenlik, sağlık, sivil katılım ve konut gibi refah kriterleri açısından tüm alt bölgelerde genel olarak olumlu bir gelişme yaşandığı görülmekle birlikte, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6 birlikte düşünülürse sivil katılım alanında yaşanan olumlu gelişmeler hariç, diğer kriterlerde görülen pozitif trendlerin OECD ortalamalarına kıyasla yetersiz olduğunu söylemek, rasyonel bir değerlendirme olacaktır.

Söz konusu bilgiler çerçevesinde Türkiye'deki karar alıcıların öncelikle;

- Kişi başına düşen geliri temel refah göstergesi olarak kabul etme anlayışını benimsememesi,
- Sivil katılım dışındaki refah kriterleri bazında Türkiye'nin kötü performans sergilediği gerçeğini kabul etmesi,
- Söz konusu sorunu siyasi tartışmaların gölgesi altında bırakmaması,
- Bölgelerarası refah farklılıklarını giderme konusunda benimsenen temel anlayışın, yani ekonomik ve mali teşvik odaklı yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini anlaması ve
- Geliştirme sürecinde OECD'nin Bölgesel Refah Endeksi kriterleri veya daha kapsamlı olması sebebiyle Daha İyi Yaşam Endeksi kriterlerini esas alan ve ilgili kriterleri yerel düzeyde farklılaştıran etkin ve selektif müdahale araçlarını/mekanizmaları oluşturması, gerekmektedir. Belirtilen yöntem ile sivil katılım dışındaki tüm alanlarda refahı artıracak ve bölgesel refah farklılıkları ile eşitsizliklerini azaltacak daha gerçekçi politikalar uygulama fırsatı yakalanacaktır. Nihai aşamada ise Türkiye, bölgesel refah performansı açısından OECD içinde daha iyi noktalara ulaşabilecektir.

KAYNAKÇA

Akar, S. (2014). Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma. Journal of Life Economics, 1 (1), 1-12.

Barrington-Leigh, C. ve Escande, A. (2018). Measuring Progress and Well-Being: A Comparative Review of Indicators. Social Indicators Research, 135, 893-925.

Boarini, R., Comola, M., Smith, C., Manchin, R. ve Keulenaer, F. (2012). What Makes for a Better Life?: The Determinants of Subjective Well-Being in OECD Countries-Evidence from the Gallup World Poll. OECD Statistics Working Papers, No. 47, OECD Publishing.

Boarini, R. ve D'Ercole, M. (2013). Going beyond GDP: An OECD Perspective. Fiscal Studies, 34 (3), 289–314.

Boarini, R., Kolev, A. ve McGregor, A. (2014). Measuring well-being and progress in countries at different stages of development: Towards a more universal conceptual framework. OECD Development Centre, Working Paper, No. 325.

Brezzi, M. ve Sanchez-Serra, D. (2014). Breathing the Same Air? Measuring Air Pollution in Cities and Regions. OECD Regional Development Working Papers No 2014/11, Éditions OECD, Paris.

Christian, D. E. (1974). International Social Indicators: The OECD Experience. Social Indicators Research, 1 (2), 169-186.

Dardha, E. ve Rogge, N. (2020). How's Life in Your Region? Measuring Regional Material Living Conditions, Quality of Life and Subjective Well-Being in OECD Countries Using a Robust, Conditional Benefit-of-the-Doubt Model. Social Indicators Research, 151, 1015-1073

Diener, E. ve Seligman, M. E. P. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. Psychological Science in the Public Interest, 5 (1), 1-31.

Döpke, J., Knabe, A., Lang, C. ve Maschke, P. (2017). Multidimensional Well-being and Regional Disparities in Europe. Journal of Common Market Studies, 55 (5), 1026-1044

Durand, M. (2018). Countries' Experiences with Well-being and Happiness Metrics. Global Happiness Policy Report 2018. The Global Happiness Council, New York: Sustainable Development Solutions Network, 201-245.

Exton, C. ve Shinwell, M. (2018). Policy use of well-being metrics: Describing countries' experiences. OECD Statistics Working Papers 2018/07. SDD WORKING PAPER, No. 94.

Fırat, E. ve Aydın, A. (2015). İnsani Kalkınma Endeksine Göre Türkiye'nin Eğitim Endeks Göstergelerinin OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15 (29), 62-87.

Giovannini, E., Hall, J. ve D'Ercole, M. M. (2007). Measuring Well-Being and Societal Progress. Conference Beyond GDP-Measuring progress, true wealth, and the well-being of nations. Brussels: European Parliament, 1-26.

Hall, J. (2007). The Global Project on Measuring the Progress of Societies: A global movement for a global challenge. 3rd International Conference on Gross National Happiness, Towards Global Transformation: World Views Make a Difference. Nongkhai and Bangkok, Thailand: OECD, 86-100.

Kasparian, J. ve Rolland, A. (2012). OECD's 'Better Life Index': can any country be well ranked?, Journal of Applied Statistics, 39 (10), 2223-2230.

Lorenz, J., Brauer, C. ve Lorenz, D. (2017). Rank-optimal weighting or "How to be best in the OECD Better Life Index?". Social Indicators Research, 134 (1), 75-92

Mehdi, T. (2019). Stochastic Dominance Approach to OECD's Better Life Index. Social Indicators Research, 143 (3), 917-954.

Murat, D. (2020). The Analysis of The Well-Being Levels of OECD Countries With Grey Relational Analysis. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, 83-107.

OECD (1982). OECD List of Social Indicators. Paris: OECD Publications and Information Center.

OECD (2011). How's Life? Measuring Well-Being. OECD Publishing.

OECD (2014). "Region of Southern Denmark (Denmark)" in How's Life in Your Region?. Measuring Regional and Local Well-being for Policy Making. , Paris: OECD Publishing.

OECD (2017). How's Life in Turkey. How's Life? 2017: Measuring Well-Being. OECD Publishing, Paris. http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/1/759ed20c-23c7-4a4f-8266-8df1f6f89a6a.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2021.

OECD (2018a). OECD Regional Well-Being: A User's Guide - Using Data to Build Better Communities. OECD Regional Well-Being. https://www.oecdregionalwellbeing.org/assets/downloads/Regional-Well-Being-User-Guide.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2021.

OECD (2018b). OECD Regions and Cities at a Glance 2018. Paris: OECD Publishing.

OECD (2019a). Better Life Index: Definitions and Metadata. https://www.oecd.org/statistics/OECD-Better-Life-Index-definitions-2019.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2021.

OECD (2019b). Regions and Cities at a Glance 2018 – TURKEY, OECD Regions and Cities at a Glance 2018. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/cfe/TURKEY-Regions-and-Cities-2018.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2021.

OECD (2020a). How's Life? 2020: Measuring Well-being - Highlights. https://www.oecd.org/sdd/How-is-Life-2020-Highlights.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

OECD (2020b). OECD Regions and Cities at a Glance - Country Note: Turkey, OECD Regions and Cities at a Glance 2020. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/cfe/Turkey-Regions-and-Cities-2020.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

OECD (2021a). OECD Regional Outlook 2021: Addressing COVID-19 and Moving to Net Zero Greenhouse Gas Emissions. Highlights. Paris: OECD Publishing.

OECD (2021b). OECD Regional Outlook 2021-Country Notes: Turkey - Progress in the net zero transition. Paris: OECD Publishing.

OECD (2021c). OECD Territorial Grids. OECD Center for Entrepreneurship, SMEs, Regions and Cities. https://www.oecd.org/regional/regional-statistics/territorial-grid.pdf, Erişim Tarihi: 12.09.2021.

Peiró-Palomino, J. (2019). Regional well-being in the OECD. The Journal of Economic Inequal 17, 195-218.

Peirò-Palomino J., Picazo-Tadeo AJ. ve Rios, V. (2020). Well-being in European regions: Does government quality matter?. Pap Reg Sci, 99 (3), 555-582

Pınar, M. (2019). Multidimensional Well-Being and Inequality Across the European Regions with Alternative Interactions Between the Well-Being Dimensions. Social Indicators Research**,** 144, 31-72.

Sagi, J. ve Engelberth, I. (2018). Regional Development and Well-Being of Regionsin Hungary. Civic Review, 14 (Special Issue), 184-194.

Stiglitz, J. E., Sen, A. ve Fitoussi, J.-P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress.

Queisser, M., Ladaique, M. ve D'Ercole, M. M. (2014). OECD List of Social Indicators. Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research (Editör: A. C. Michalos). Springer, 4466-4468.

Şenaras, A. E. ve Çetin, I. (2016). OECD Ülkelerinde Refahın Daha İyi Yaşam Endeksi İle Analizi, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 12 (2), 31-51

URL1:https://www.oecdregionalwellbeing.org/assets/downloads/FAQ-Regional-Well-Being.pdf, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

URL2:https://www.oecd.org/regional/regionaldevelopment/website-topics.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2021.

URL3:https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/history?p_l_id=629283&p_v_l_s_g_id=0, Erişim Tarihi: 23.05.2021.

URL4:https://www.oecdregionalwellbeing.org/assets/downloads/OECD-Regional-Well-Being-Data-File.xlsx, Erişim Tarihi: 12.06.2021.